

Sergej Lebeděv

H R A N I C E Z A P O M N Ě N Í

Pistorius & Olšanská

Книга издана при поддержке Фонда Михаила Прохорова (программа TRANSCRIPT).
Tato kniha vyšla s podporou Nadace Michaila Prochorova v rámci programu TRANSCRIPT.

Na její realizaci laskavě přispělo rovněž MK ČR.

Z ruštiny přeložil Libor Dvořák

© 2010 by Sergej Lebeděv
Translation © Libor Dvořák, 2012

ISBN 978-80-87053-66-9

To není člověk z těchto míst,
ani nebožtík,
spíš jistý prostředník...

Josif Brodskij

I

Stojím na pomezí Evropy. Každý sráz nad oceánem tu obnažuje žlutou kost kamene a okrovou, rdící se půdu; kost se rozpadá pod úderu vln, tělesnost půdy požívá příliv.

Oceán je tak velký, že ho oči nedokážou obsáhnout; zdá se, že se na pozorovatele nezadržitelně valí a užuž mu vymáčkne zřítelnice, ty se propadnou, voda vnikne dovnitř a zcela zaplaví rozum. Jen ojedinělé myšlenky se jako ostré vulkanické štíty Madeiry a Kanárských ostrovů ještě budou tyčit nad vodami; myšlenky o velké tíze nepřítomnosti, o prázdnotě obzoru, jež volají po tom, aby byly překonány a představivostí vyzdviženy z vod jako Atlantida, nová pevnina, na níž nic neznáme a kde prostor neví, co je to kompas a kružítko zeměpiscevo.

Tady Evropa končí; břehu ubývá, jako by se kontinent choulil, a člověk tu poprvé cítí, že ostrov Svět není vynálezem anglicky romantických geopolitiků z počátku minulého století; cítíte tu jeho hranici, která se kryje s linií pobřeží.

Tys do těchto míst přijel, abys uviděl Heraklovy sloupy, abys poznal svět, z něž se zrodili Atlantové, držící na svých ramenou soumravné nebe tvé vlasti, abys vdechl z úst Gibraltaru živorodý vzduch středomořských plíc, jenže jsi nepotkal těžiště tohoto světa, nýbrž jeho okraj; pro ruského rodáka je tu stejně jako dřív konec oikúmené, jak to předpokládali staří Řekové.

Toto pomezí v sobě skrývá výzvu: za smrti podobnými beztvárnými vodami oceánu leží nový, jiný život; souše a země jsou postupnost, kdežto oceán znamená přerušeni postupnosti, vyžaduje duchovní úsilí, velký cíl, díky němuž je možné odpoutat se od navyklé tuhosti země a vstoupit na nejistou palubu.

Stojím na čáře, z níž se zdánlivě dá pokročit kupředu, ale abyste to dokázali, musíte na ni dojít s lehkým srdcem a svobodnou duší. Jenže má duše a mé srdce jsou plné vzpomínek na prostory, tíhnoucí k Severnímu pólu, jsou plné jejich němoty střezící slova, jsou plné bělosti sněhů požírající oči, bělosti nedotčeného listu, a černi podobné černi lesklého uhlí, připraveného proměnit se v žár plamene, černi noci, černi šachty, kde je vzduch ochuzený dechem a kde není úsvitu.

Proto pro mě, který vkročil na konec světa, cíl neleží přede mnou, ale za mnou: čeká mě návrat. Má pouť skončila a teď mě čeká cesta zpět – cesta slovem.

Cítím (a ten pocit je okamžitý, i když zral už dávno), že jsem Evropanem víc než obyvatelé této země, shlížející do Atlantiku jako balkon do ulice.

Byl jsem na opačném konci Evropy, která skalními schody sestupuje do bažin západní Sibíře; viděl jsem tmavé zadní dvorky evropského kontinentu, jeho ugrofinské komory, jeho týl, jeho základ; stál jsem v horách uralského hřebene za polárním kruhem, kde se Evropa setkává s Asií; na evropském svahu tam rostou jen nízké, větry pokroucené polární břízky, kdežto na asijském vysoké mohutné cedry, které svými kořeny dokážou drtit kámen, a na nebi nad horami se utkávají bouřkové fronty ze dvou velikých rovin.

Právě tam, kde životní síla Evropy slábne a postačuje jen na lišejníky a zpoza hřebene hrozí útok hustých lesů a hustých trav, jsem se poprvé cítil být Evropanem. V pomalých tekutých srážkách oblak jsem byl vnitřně spřízněn s těmi, co přišli od západu, od Inty a Pečory; šev světů, uralský hřeben, mě naučil rozeznávat mé a cizí, protože na švu, na hranici se vnímání zjitřuje a dochází k prozření nejen duchovnímu, ale i přímo fyzickému, kdy hrdlem, žaludkem i po celé délce střev pocítujeme, že teď pijeme vodu asijské řeky, jež je nám cizí, a ta cizí se s tou, již už máme v těle, nedokáže smísit.

Když tam, uprostřed hřebene, přemýšlíme, nebo rozmlouváme, nebo si zkusíme něco zapsat, najednou chápeme, že jsme dospěli

na *okraj jazyka*. Když chceme na asijské straně předměty pojmenovat, už musíme vynaložit jisté úsilí: jako by před tím pojmenováním unikaly. Anebo jinak – mezi jménem a věcí vzniká tenká a tuhá blána, podobná „košilce“, do níž je zavinuto dítě v lůně matčině; zdejší věci jako by nebyly zrozeny pro jazyk, jímž mluvíme. Jazyk je může ovládat, může jim vnucovat své názvy a ony se podřizují, ale ten, kdo cítí, zda je řeč živá nebo mrtvá, zjistí, že je to jen lingvistická kolonizace. Jedle či borovice pro nás budou jedlí nebo borovicí, ale jejich podstatě, která vyžaduje jiný souzvuk, a harmonicky reagují jedině na něj, ta pojmenování budou dál cizí.

Okraj jazyka, konec evropského světa; dál už jsou jen roviny sibiřských močálů. Tady zjistíte, co je to skutečná němota: mluvit můžete, ale svět na zvuk vaší řeči nereaguje. A vy chápete, že vaší vlastí je váš jazyk, jeho kvality i jeho slabiny, vaše nezadatelné přednosti a vaše slabiny; mimo jazyk totiž neexistujete.

Vzpomínám si, jak jsem za časného mrazivého jara přijel do jedné vesnice: chalupy tísněně slehlým šedivým sněhem, ztuhlé stopy válenek a sanic na cestě; neochotné probouzení po zimě: ve vzduchu domů jsou ještě rozpuštěné kosmaté zimní sny, vonící vápnem a plstí.

Ve vesnici nedávno zavřeli školu, protože tam bylo příliš málo žáků. Velký výstavný dům zatloukli prkny. Škola stála na návrší dobře patrném ze všech stran a vesnice několik měsíců žila s výhledem na bývalou statkářskou usedlost, opuštěnou jako při ústupu.

Ze školního parčíku čněla socha kosmonauta; jako by tu přistál, a protože v hospodářství ho nebylo zapotřebí, postavili ho na piedestal a celého natřeli stříbřenkou, připomínající barvu skafandru. Ve škole to i přes chlad, vyhánějící jakékoli pachy, bylo cítit vlhkými tapetami a myšinou. U kamen v chodbě seděl na stoličce hlídač, muž skládající se z válenek, vatovaných kalhot, teplé vatované bundy a ušanky; podlahová prkna skřípěla a zdálo se, že je to křída klouzající po zašlé tabuli; klíčovou dírkou se daly vidět lavice a židle – nemotorné a těžké, stejně jako školní aktovky; na jedné z nich leželo pravítko: jako by si je tu učitelka zapomněla a ještě si pro ně přijde.

Hlídač seděl u kamen; při zdi stály štůsky otrhaných a pomalovaných učebnic, které prošly mnohýma rukama, *Naše řeč* pro čtvrtou třídu. Hlídač vždy jednu vzal, ve hřbetě ji roztrhl, stránky zmuchlal, aby v plamenech lépe hořely, a házel je do kamen. „Školu

zavřeli,“ řekl mi. „A dříví nedaj. Tak topíme takhle, aby to tu nepromrzlo. Knihovna je velká, do dubna to určitě bude stačit.“

V kamnech zavřené školy se topilo *ruštinou*. Jak já v dětství tyhle knihy nenáviděl, ty „kontrolní otázky“, zaškrtnuté paragrafy s titulem „Zopakuj si učivo“, to velké, vlídné písmo, zakulacené jako rohy lavic, aby se o ně školáci nezranili. Jenže teď jsem byl ochoten vzlykat, protože tohle všechno nemělo naprosto žádný význam, stejně jako křivda nemá význam ve srovnání se skutečným hořem.

V této povolžské vsi, uprostřed polí, protkaných březovým mlázem, jsem zjistil, co pro člověka znamená *naše řeč* – teď už bez uvozků a bez školské nabádavosti.

Břízky, sníh, dříví, nebe, cesta, oheň, kouř, mráz – opakoval jsem si ta slova, jež jsem v paměti nosil jen o málo méně, než kolik mi bylo let. Břízky, sníh, dříví, nebe, cesta, oheň, kouř, mráz – ta slova se rozrůstala, byla hmotná jako materiální energie; slova zněla symfonicky, jedno skrze druhé, ale nemísila se, mráz byl mrazivý, oheň ohnivý, kouř kouřil, slova začínala být průsvitná a jako čistý plamen mírně zvlněná, jejich fonetické schrány ztrácely svůj pevný obrys a člověku se tak nabízela čistá materie významů – jako vzduchová bublinka v drahokamu, která mění lom světla.

Vzduchová bublinka, sice jen o okamžik, ale přece jen starší než kámen samotný; vzduch tu byl, ještě než minerál vznikl. Ten malý doušek staršího vzduchu, nezcizitelná duše slova – právě to činilo slovo skutečným, účastnícím se na životě i smrti: přesně takhle jsem to spatřil a uvědomil si to v té zasněžené vesnici, kde bílou střechu školy pokrývaly skvrnky knižního popela; učebnice hořely dýmavě a špinavě a popel byl ze syté tiskařské černi kovově mastný.

Zjistil jsem, že ruština je moje vlast, moje rodná zem; a ti, kdož ruštinu osídlují, jsou moji spoluobčané, moji bližní. A to, co teď píšu, nevzniká právem paměti, ale právem jazyka: jazyk žije tím, co v něm má být řečeno. Vidím to a vzpomínám; tyto řádky potřebuji stejně, jako když se klavírista před hraním potřebuje dotknout kláves, aby si tak ověřil poddajnost ticha; já za těmi řádky slyším krok písmen přicházejících z temnot.

Tady, na pomezí Evropy, vidím na pláži lidi krásné jako Nereidy či Dryády z řecké mytologie, spojující člověka se zvířetem či rostlinou, aby tak byla získána nesmrtelná bytost. V ryze lidské kráse je obsažena zranitelnost, předtucha umírání, jež nakonec utvářejí

i individualitu. To v kráse zvířete či rostliny ona tragická nota chybí a individualitu tu nahrazuje rodová příslušnost. Koupáči na pláži mají blíž k delfínům či orchidejím – je v nich pohyb, rozkvět, klid, něha a odpočinek. Jakmile však slunce zapadne, ti lidé odcházejí a nikdy se tak nedovědí, že v šeru pláž až příliš připomíná pompejský prach – příliv ustydlý písek ohlazuje a splachuje z něj otisky beder, loktů i chodidel.

Vidím hráče golfu, donekonečna opakující hodinu descartovské geometrie, hodinu artikulace prostoru, jeho zachycování do souřadnicové sítě. Představuji si je uprostřed tundry i s míčky a golfovými holemi a zdá se mi, že tu užasle strnou: je tu tolik prostoru, že si to naše obrazotvornost ani neumí představit; golfisté zanechají hry a rozejdou se do všech stran, aby se přesvědčili, že to, co vidí, není dekorace, a nikdy už se spolu neseťkají, protože tam, kde podle statistik na každý čtvereční kilometr připadá méně než setina člověka, se rozštěpí na ty setinky a tisícinky a stanou se statistickou chybou, třetí či čtvrtou cifrou za desetinnou čárkou, již v propočtech můžeme zanedbat.

Vidím rovný asfalt silnice a vzpomínám si na tu severskou trasu, vedoucí ke zlatým ložiskům: valily se po ní konvoje uralů a kamazů s dělníky, terénní vozidla a buldozery, její okraje byly celé nasáklé naftovými výfukovými plyny, a ty zplodiny vytvářely mastnou krustu, která pod nohama křupala. Mohutné nákladáky tudy projížděly po jednom nebo v celých karavanách, z vysoké kabiny bylo vidět, jak se před hlukem motorů rozutíkávají polární zajíci a vzlétají koropty, jak se ryby, provrtávající vodu, ženou potoky vzhůru proti proudu; zdálo se, že tato nížina, plodící jen neduživé stromečky, při pohledu na hrubé vzorky kol a lesklé buldozerové radlice, připravené zdejší mechy a lišejníky okamžitě rozdušat a tenkou vrstvou půdy rozpárat, celá trne.

Jenže najednou se za prudkým klesáním objevila Carská louže, jak jí říkali všichni zdejší šofěři. Jedni tvrdili, že tohle místo prokleli místní šamani, aby se tak pomstili za to, že vetřelci vyrubali do posvátné hory štoly na těžbu zlata, jiní zase, že tu řádl sobí mor, ještě další tvrdili, že ve vánici tu pomřela dlouhá věžeňská kolona, několik set muklů, jež tudy hnali ve čtyřicátých letech do zlatých dolů. Jinak byli šofěři chasa protřelá a vůči pověřivosti odolná, nevěřící ani v boha, ani v čerta – však taky když jste pohlédli na

Carskou louži, byl na to lidský rozum opravdu krátký: zdálo se, že toto místo je poznamenáno zvláštním cejchem, že má svou vlastní děsuplnou a mstivou povahu, která v zimě a za letního sucha spí, ale jakmile taje sněh či spustí vleklé deště, ihned se probudí.

Objet Carskou louži nebylo možné: dlouhý pruh zabahněné země, prosáklé vodami tající věčně zmrzlé půdy, se táhl mezi dvěma řetězci kopců dobrých sto kilometrů. Když auta těsně před začátkem Carské Louže brzdila, dramatickost těchto míst byla rázem zřejmá: země kolem jako by byla naněkolikrát zpřevracená, vše zalévala hnilobná rezavá voda, z níž trčely kovovými pásy zdevastované a na třísky rozdrásané trámy a prkna, kameny, podrápané železem, zmačkaný plech ženijních pontonů, jimiž se kdosi pokusil Louži přemostit, a byly tu i mizející ostrůvky šterku a písku, zjevné stopy snah překlenout tu zemskou průrvu náspem. Kousek stranou trčela z bahna lebka traktorové kabiny, ztrácející poslední zbytky barvy, a nad ní se vznášelo zohýbané rameno autojeřábu. A po obou březích Louže rostl prapodivný les – desítky železných rour a betonových pilotů, zatlučených do země a zčásti již povyvracených: přes ty se přehazovaly smyčky navijákových lan uvízlých nákladáků. Hned vedle se povalovaly rozčepýřené zbytky těchto ocelových lan, každé s desítkou uzlů, lan, která smrtící stisk Louže nevydržela. Když člověk přistoupil blíž, pokud možno co nejopatrněji, aby holinka nezmizela v nahoře zaschlé lepkavé břecce, daly se postřehnout útržky malých dramát, zoufalých pokusů Louži překonat, když se práce ve zlatých dolech zastavovala a bylo třeba dopravit tam palivo, výbušniny i jídlo, špatné počasí přimáčklo vrtulníky k betonu letišť a vrchnost vypravovala na cestu dvě tři auta, jejichž řidičům naslibovala, oč si řekli, jen aby náklad dostali na místo.

Tak mezi řidiči vznikla kasta znalců Louže, severských augurů, kteří věštili podle výše vodní hladiny či podle zvířecích stop na zatvrdlém škraloupu bahna v Louži, protože se soudilo, že los či srna si umějí najít nejsušší cestu; někteří odjížděli daleko stranou, aby to zkusili jinudy a nově, a jejich auta pak bylo nutné traktory dlouho táhnout zpět ke břehu; většina řidičů se ale pokoušela probít se starými koleji. Zbytky těchto pokusů byly z okraje Louže dobře vidět: rozsypané konzervy, vařáky, zadusané koly do bláta, prkna z postranic, plech ze skříňových aut, jež přepravovala do dolů novou směnu, lavičky i kamínka – to všechno se házelo do kolejí, aby tudy

auto projelo, a to všechno Louže neustále polykala. Občas jako by se Louži udělalo nevolno a ta na povrch začala vyvrhovat podzemními štávy již natrávené mrtvoly věcí; jako by se tím vším dávala, Louže zvracela cely, střešní krytinu i vrtné tyče, to vše spleené do obřích chuchvalců vypadajících jako vyvrácené pařezy, vyplivovala smetí, co do ní lidé naházeli, láhve i sáčky, s hroudou hlíny vychrlila i kosturu lišky, která si chtěla pochutnat na zbytcích po lidech, ale za den či dva Louže vše vyvržené znovu spolykala.

Když karavana dojela k Louži, šoféři dlouze kouřili a jejich cestující se rozcházeli do všech stran: Louže k sobě zvláště vábila, nutila lidi dívat se na ni, dívat se a dívat jako na soptící vulkán či vodopád. Jako by se v ní otevírala vlhká, roztřesená a nenasytná přirozenost země; chřtán bez úst, rozorané a rozvrácené lůno; Louže se na lidi nedívala, ale naopak pohledy pohlcovala, stejně jako pohlcovala lidské úsilí a práci strojů. Zdálo se, že Louže je bezedná, protože jinak už by tu místo ní dávno musela vzniknout hora trámů, písku a šterku. A tam dole v hlubině se v proudech tekuté země pohybovaly utonulé traktorové pásy, automobilová kola, barely, lana, zvedáky, prkna, lopaty, sochory, hadice čerpadel, promaštěné vaňáky i rukavice – po tomto zápasu tu byl pohřben celý vesmír věcí, do jejichž přísných tvarů lidský rozum vtělil vše, co mohl postavit proti živlu Louže, jakoukoli konkrétní formu odmítajícímu – to vše lidé vrhli do boje, načež vysíleně ustoupili a útroby Louže ze všeho, co spolykala, jen zbytněly.

Vidím vlčáka, kterého jeho pán vede na řemínku po nábřeží; psovi je horko, neobratně našlapuje po rozpálených kamenných deskách, zběsile dýchá, plazí růžový, fialově žilkovaný jazyk; je ubohý, ten pes, překrmený a starý, zvyklý na obojek, lhostejný vůči zrovna tak vykrmeným holubům, hledajícím ve spárách mezi deskami další a další drobky, ale mně ho líto není: já si vybavuji jiné psy, pamatuji si jejich táhlé tuhé sliny visící z horních tesáků, narůžovělé patro v tlamě, žebrované jako rozřáté dobytče na řeznickém pultu, a pamatuji si i štěkot, v němž nebylo vůbec nic psího.

Štěkot psa, i ten sebezbesilejší, zpravidla připomene městský parčík nebo vesnickou ulici – podle vzdáleného psího hlasu, zaslechnutého v nočním močále uprostřed lesů, se dá usuzovat, že někde poblíž je obydlí, lidé, možnost přenocovat. Jenže štěkot eskortních psů – to není štěkavá hádka, běh a snaha ulovit. Mukla není třeba

honit, ten je zcela vydán v plen služebnímu psovi, ale v namoženě naběhlých očích, v chomáčích zvuků, deroucích se z hrdla a připomínajících sežmoulané zárodky slov, je tolik nenávisti, že to začíná připomínat lidské pocity; v podstatě lidská nenávist, k níž je pes vyčvičen, je větší a silnější než zvíře samo, a to si ji musí vybít na věznicích: pokud to nestihne udělat, nenávist jeho chabý rozum zcela rozvrátí, strhá mu hlasivky a čelisti sevře v křeči. Proto štěkot eskortních psů, který se docela slabě ozývá ze vzdáleného kouta nádraží, přesně z míst, kde uličkou ze dvou řad vojáků přehánějí vězně z auta do vagonu, okamžitě nutí vybavit si zažloutlé, jakoby prokouřené tesáky, a také nenávist dělicí člověka a zvíře ještě osudověji než člověka a jiného člověka, protože zvíře jde v té nenávisti až na doraz, až po sebezničení, až do praštění obratlů a trhání šlach; vzpomenout si na nenávist, vyvrženou do vzduchu na tisících míst, nenávist, která nikam nezmizela a žije v lidském i psím rodu, nasátá s chudokrevným mlékem a morkem rozhrzaných kostí.

Vidím rybáře, konečky jejichž dlouhých prutů svítí do soumraku, jako by na ty zelenavé záblesky chtěli chytit létající ryby; když skončí, jdou rybáři do hospůdky na pobřeží, poručí si pivo či víno a ryby jim mezitím v kuchyni vykuchají a očistí.

Když rybáři vytahují ryby na břeh, pruty se chvějí a ohýbají a v těch ohnutých tenkých bičích tušíte stejně prohnuté větve divokého rybízů na břehu severské řeky, obtěžkané bledými, narůžovělými a vodnatě průsvitnými bobulkami; v každém tom plodu, protkaném bělavými žilkami, zrají drobná zrnka a rybízové listí již vadne, i když je ještě zelené. Listí i plody se koupou v proudu říční vody, jejíž průzračnost o kus dál přechází v syté temno: je to tuň, kde tuhá voda pomalu krouží a na její hladině se jako stopy kapek, dopadajících do zcela ztuhlého skla, drží lehké kruhy – to lososi chytají hmyz.

S létem už to jde s kopce, časný soumrak houstne, rána jsou chladnější a vítr hází lehkokřídle vážky na vodní hladinu, jako by vymetal smetí, hmyzí křídla a krunýřky, zapadlé mezi okny; losos je ryba smrti, říční lovec, lapající mouchy, komáry a vážky, aby již brzy odplul po proudu dolů, vmáčkl se do jam na říčním dně a do jara tam znehybněl ve snivém spánku; duhová křídla se třepotají a vodou kloužou duhová těla ryb.

Zastávka na odpočinek. Na dlouhé tyči visí dýmající kotlík, v němž se vaří ucha; lososí maso je velmi jemné, proto se nesmí

vařit dlouho. A k tomu jako delikatesa syrové rybí maso, utřené se solí a pepřem tak, že z něj prýští šťáva. Pak ale postupujete dál podél řeky, pěšina se stěhuje z břehu na břeh a v jednom z brodů kdosi došlápne na lidskou lebku, uvízlou mezi kameny a porostlou slizkým zelenavým vodním rostlinstvem.

Lebka. Lebka ve vodě. A o něco výš proti proudu podemletý břeh s vysokou vrstvou rašeliny. V té rašelině jsou další lebky, kosti a celá mrtvola, polozetlelá a pomuchlaná jako brusinčí, které celou zimu proleželo pod sněhem; je to lágrový hřbitov, který začala řeka, jakmile si našla nové koryto, postupně odkrývat. A člověk to snědené rybí maso zvrací, jako by mrtvola byla i v lososovi, a člověk si připadá jako lidojed a lidojedi jsou všichni, protože jedli tu rybu a pili vodu, v níž se rozpustili mrtví. Je vám zle, ale nečistota neodchází, zůstává napořád ve vašem těle a vaší krvi.

A tak prut, vlasec i návnadu proklínáte: ve rtu taky máte zabodnutý háček a spolkli jste ještě třpytku, která vám trhá střeva. Rybí kostřičky, vyhozené do řeky, a lidské kosti – a najednou si uvědomujete, že jste odjakživa jen článek v řetězci polykání a vaše paměť posloužila jako vražedná zbraň. Bylo v ní příliš mnoho z vás samotných a vy svým životem, plnokrevným a silným, jako byste trvali na tom, že smutek neexistuje a že bytí se žádnými ztrátami zápolit nemusí – život vše překoná a vše zahladí.

A tehdy si uvědomíte, že svátost smrti jste právě nepřijali náhodou. Skrze ni, docela jako skrze znovuzískaný zrak, vidíte své tělo, svou paměť a svůj osud jako předurčenost: dědictví krve, dědictví vzpomínek, dědictví cizích životů – to vše baží po slovu, to vše pátrá po řeči, to vše si přeje do-konání, to vše se chce odehrát až do konce, být poznané a poté oplakané.

Znovu to vidíte a vzpomínáte: a tenhle text je jako pomník, jako stěna nářků, u níž jedině se mrtví a ti, co je oplakávají, mohou setkat – jde to jen u stěny slov, u stěny spojující živé s mrtvými.

II

Letní dny, dlouhé a prostorné jako dlouhá řada světlých komnat; dny, kdy příroda ještě nemá v ničem nouzi, spánek je krátký a procitání přichází s úsvitem – letní dny, léto života!

Srpen je měsíc, kdy jsi přišel na svět; byl jsi zrozen do léta a svět se ti jevil jakožto letní. Bylo horko a teploměr ukazoval třicet šest šest; teplota těla přesně souhlasila s teplotou vzduchu a ty sis nejspíš uvědomil, že tento svět tě přijímá.

Srpen – v srpnu jsi spadl, vylezl jsi na držadlo kočárku a společně s ním se zřítíl na kamení; z rozbitých rtů se vyřinula krev, ústa se proměnila v ránu, mléčné zuby byly povyrážené; pocítil jsi bolest, která se na léta dopředu proměnila v řečovou vadu, v kovové obroučky rovnátek se stálou železnou pachutí krve; bolest, která řeč mrzáčila a znetvořovala, jako by se každé slovo muselo nejdřív protlačit drátěnou mříží. Tenhle úraz tě ale neproměnil ve vydědence, jak se to v podobných případech mezi dětmi často stává; naopak – díky němu jsi najednou byl starší než tví vrstevníci. Důvodem ovšem nebyla bolest či přestálé utrpení, které člověku občas může na dospělosti přidat.

Nevyřčená slova, neodezdněví ve chvíli, kdys je chtěl pronést, jako by se v tobě hromadila; jiné děti sbíraly angličáky, anebo, když už byly starší, poštovní známky, no a ty jsi začal sbírat slova. A stejně jako obdélníček známky pro někoho znamenal příslib jiného života, v němž budou jiné země, sláva a činy tak veliké a triumfální, že tvář hrdiny, vyzařující do prostoru jeho portrét, je třeba uchovávat na známkách, na těch nejmenších částech mozaiky světa –, tak jsi ty v každém slovu pociťoval odlesk onoho velkého života, z nějž slovo přišlo.

Právě tento věk, pravý a hluboký, ukrytý pod vnějškovým věkem dětství, věk mlčení a života uprostřed slov a se slovy umožnil všechna ta zjištění, v nichž se za oněch dětských let odehrával můj osud.

Na mém zrození trval člověk, jemuž budu říkat Druhý děda, protože takhle jsem si ho pro sebe pojmenoval v dětství; samozřejmě měl křestní jméno, jméno po otci i příjmení, ale to není podstatné; dětské vnímání přesně zachytilo jeho neobvyklé odcizení, maskované zdvořilostí. Nešlo o to, že by se držel stranou a byl uzavřený, a nešlo ani o jeho chování či povahu; byl životu zcizen málem

v právním významu toho slova a teprve kvůli tomu se dostavilo i od-cizení od jiných lidí. Všechno, co se odehrávalo v čase přítomném, se nedělo s ním, nýbrž jen na jakési tečně k realitě, což ovšem nebylo nějakým nedostatkem vnímavosti, ale tím, že on jako by už svůj život prožil a existence jako by najednou byla delší než osud, takže dnes už se ho žádná událost nijak nedotýkala: jeho figura jako by ve všech obrazech skutečnosti chyběla, jako by byl trestán, ponechán sobě samému, vypuzen.

Druhý děda byl slepý. Popisovat zevnějšek slepce je obtížné; nevidoucí oči nejenže člověka zbavují jednoho z běžně uvědomovaných detailů podoby – ty vytvářejí pocit, že takový kaz je podstatnější než jen vnějškový a smyslový, že slepý je postižený i v jiném ohledu, než je elementární prostorová orientace. Ten, kdo je slepý, jako by se ztratil v čase, jako by v každém okamžiku nebyl opravdu přítomen; a tato jeho ztracenost rysy jeho obličeje poněkud rozmazává, jako by se při fotografování pohnul.

Když se pokusím vybavit si jeho tvář dnes, vidím jakési útržky vzpomínek, v nichž ta tvář určitě musela být, vidím to fotograficky přesně, ale tvář tam není; jako by ji vymazal náhodný osvit. Dodnes dokážu jeho vzezření popsat – byl střední postavy, hubený a šedovlasý – jenže v tom klíč k popisu nespočívá; spíše v té vrstvě vnímání, kde dojem už není přímo spojen s tím, co konkrétně vidíme.

Druhý děda jako by tu vůbec nebyl: když jste pronesli jeho pravé jméno, zdálo se vám, jako byste přehazovali napsaný vzkaz přes pruh zorané hlíny na hranici, ale ten vzkaz nikdy až na druhou stranu nedolétne a spadne do kypré půdy; když pronesete jméno toho člověka nahlas, zvuk jeho jména ve vás nevyvolá žádný zachytý bod, žádný pocit blízkosti; mému skutečnému pocitu přesně odpovídalo to anonymní, zčásti číselné označení – Druhý děda.

Druhý děda nebyl můj příbuzný, byl to náš soused ze zahrádkářské kolonie, slepý sadař. Jako by ho celý předešlý život stahoval tuhý krunýř vojenského či jiného podobného kabátce, teď nosil výhradně měkké lněné látky, hovící tvarům těla; oslepl dávno, dlouhá desetiletí před mým narozením; jako by svou nevidomostí prošel, jako by prošel zvyky spoutávající slepce v jeho slepotě, a teď byl ve své neschopnosti vidět naprosto svobodný: svůj život uzavřel do několika tras, z nichž ta hlavní vedla z domova na chatu a zpátky; doma se plně spolehl na posluhovačku a za ta léta si díky sluchu

a hmatu v hlavě utvořil obraz tohoto omezeného prostoru, který si pro své bytí sám vyhradil.

V podstatě žil na několika ostrovech s pevnou půdou pod nohama v podobě známých zvuků, vůní a hmatových vjemů; dá se říct, že na této půdě žil, vnímal ji celým tělem jako svou oporu a v tomto smyslu byla jeho pozice ve světě dokonce spolehlivější než postavení vidoucího. Jediné, co pro něj mohlo být nebezpečné, byla jakákoli novota. Nový můstek přes strouhu, nové vchodové dveře či přesun autobusové zastávky – to vše mu kulisy, jež si Druhý děda uhnětl ze zvuků a tělesných zkušeností, bořilo; každý, kdo vidí, žádné boření nepozoruje a všímá si jen příslušné změny, zato slepý je skutečnému vnímání věcí mnohem blíže: každá novota je smrt, každá obnova je vražda, a tak, i když nejen proto, se Druhý děda k minulosti vždy choval mnohem seriózněji než ostatní lidé.

Co dělal Druhý děda dřív, nikdo nevěděl, a v okolních domcích už nezůstali skoro žádní starousedlíci, jichž by bylo možné se na to vyptat. Chatařský život vždy inspiruje k seznamování, ke sbírání životopisů a osudů místních celebrit (víte, čím je tohle chata?!), ale Druhý děda zůstával mimo všechna tato pátrání.

Jevil se až příjemně nezajímavý: vedle něj každý vypadal nějak významnější, než ve skutečnosti byl; Druhý děda byl ideálním prázdným místem, nejasným pozadím scény, apoteózou nenápadnosti – nikoli skromnosti či umění držet se ve stínu, ale právě nenápadnosti; skromnost a schopnost nevyčnívat jsou charakterové rysy, a on žádné takové vlastnosti neměl.

To nebyly mimikry ani maskování, to byla všežravost existence, schopnost přijmout cokoli, nenápadnost jakožto výsledek neschopnosti či neochoty se alespoň nějak prosadit, slovem či skutkem prokázat nějaké určitější charakterové znaky. Druhý děda žil doslova tak, aby k sobě pozornost okolního života nijak nepřitahoval a dosáhl v tom dokonalosti skoro řeholnické.

Vypadal na hlavního účetního nějaké velké instituce – občas se v něm projevil zvyk jiné řídit, ale už jen velmi slabě, třeba když obzvlášť vážně usedal ke stolu či když potěžkával pero před podpisem nějakého účtu; vypadalo to, jako by mu oči za tmavými skly brýlí vyklovala čísla. A jen kdosi z místních dědků (chatová osada stála tam, kde kdysi byl houbami oplývající kraj lesa za vsí) říkal, že Druhý děda žádný účetní není. Venkov skýtá jiný způsob pohledu

na lidi než město, jiný cit pro cizí osudy, venkované jinak vnímají i vztah člověka ke státu, a to mohl v minulosti být třeba jen pošťák či lesník – a tak si dědci říkali, že v případě Druhého dědy „něco smrdí: Je z něj cejtít erár,“ tvrdili. Ostatně dál ve svých úvahách nešli, bylo jim jedno, zda byl u milice či u státní správy – a ten erár byl podle jejich názoru cítit jen dost slabě.

To chataři neměřili ani městským metrem – spíš jen metrem letňáckého života. Vlastnění chaty se v oné době a mezi právě těmito lidmi vnímalo jako jistá amnestie, jako odpuštění minulosti, ať už byla jakákoli, nikoli domnělých či skutečných hříchů, ale minulosti jako takové.

Je tedy samozřejmé, že v tomto okruhu lidí otázka, co dělal Druhý děda dřív, zazníť prostě nemohla, už pro její zvuk by jí nebylo popřáno sluchu; tady byli všichni hlavně slušní lidé a toto sousloví, slušný člověk, ne dobrý, ani úctyhodný, ale právě slušný, bylo v kolonii tím největším vyznamenáním. Právě tohle všechny zdejší chatáře spojovalo: z nejednoduché doby dokázali vyjít jako slušní lidé, jako lidé, o nichž, z mnoha důvodů, nikdo neřekne nic špatného.

Chaty byly na první pohled oázou, ostrůvkem právě mírumilovnosti, klidu a družnosti. Jenže děti, ty cítily, že tohle všechno je jen chténé a hrané: vychovávali nás příliš tvrdě a nesmlouvavě a v otázkách morálky rodiče neznali ani odpuštění, ani slitování. Dospělí měli v hlavách jasně vymezenou oblast zatmění, a když toto zatmění přicházelo – dítě kradlo, zalhalo, či nesplnilo slib – tak trest přečinu zoufale neodpovídal; ne snad krutostí, spíš ochotou se syna či dcery okamžitě zříct, okamžitě se pro ně stát docela cizím člověkem, až se zdálo, že to není jejich vlastní dítě, ale nepřítel, který se do rodiny podvodně vetřel, ba tvor, jehož možná někdo podstrčil už v porodnici.

Jako by se rodiče své děti snažili připravit na život, v němž každý přestupek není špatný sám o sobě, ale tím, jaké světlo vrhá na rodinu, že nutí podívat se na ni pozorněji (kdopak to dítě takhle vychoval?!), a dospělí si nepřáli, aby se na ně někdo zadíval pozorněji; výsledkem pak byla vyprázdňená morálka a vše poznamenávala vzájemná korektní dvojtvářnost: výzva k pravdomluvnosti, doprovázená strachem, který lež jen rozmnožuje a činí ji rafinovanější.

Dětství v těchto chatách (které už tam dávno nejsou, vyrostlo tam předměstí, domy jsou tu nové a za vysokými zdmi) bylo dětstvím

dvojtvářnosti; v případě vlastní rodiny i rodin některých mých kamarádů to nemohu tvrdit tak docela, ale celková povaha vztahů byla takováto. Každé z nás chatařských dětí vedlo do té či oné míry dvojí život; a teď nemluvím o tajných rošťárnách, porušování zákazů, zamlčování a vynuceného tajnůstkářství. Všichni jsme, každý po svém, byli oddáni svým rodičům a příbuzným, kteří jasně viděli nějaké docela jiné děti, což jsme my nebyli, ale jimiž jsme se každopádně měli stát.

Ostatně já jsem za své dětství vděčný: kdyby nebylo téhle až schizofrenicky zdůrazňované nauky o rozdvojení osobnosti na toho, kdo byl syn, vnuk, synovec, synek přátel či chlapec odnaproti, a na sebe sama, nikdy bych se nestal tím, kým dnes jsem; a samozřejmě bych nikdy nedokázal nahlédnout a postihnout letoru Druhého dědy.

Jednou – a teď předbívám – jsem dětsky naivně pochopil, že podoba člověka je jen odraz v zrcadle, že nevidíme lidi, ale to, jak se v nás odrážejí; měl jsem pocit, že jsem odhalil nějaké tajemství, a zbývalo už si jen ujasnit, jak uvidět něco, co přísně vzato vidět nemůžete.

Pak jsem to celé promyslel a začal si hrát se svým stínem: snažil jsem se stoupnout si tak, aby se podle toho stínu nedalo poznat, že ho vrhám právě já; přistupoval jsem k jabloňovému kmeni, k sudu či ke strašákovi, vtahoval jsem hlavu mezi ramena, schovával ruce a vůbec se snažil, aby můj stín připomínal stíny jejich; hrál jsem si takhle několik dní a vybíral si podvečerní čas, kdy jsou stíny prokreslenější, sytější a delší; hrál jsem si tak zcela bezmyšlenkovitě a úplně jsem ztratil pojem o čase. A najednou, už jsem byl hodně unavený a jen jsem tak hloupnul, jsem se otočil a ztuhl jsem: *To nebyl můj stín!* Okamžik, kdy k záměně došlo, jsem nepostřehl a teď jsem stál a bál se pohnout: co když mi nepomůže ani pohyb, co když ho zopakuje ten cizí stín a zároveň zůstane cizí? Naštěstí jsem strnul ve velmi nepohodlné pozici, přešlápl jsem z nohy na nohu, přičemž jsem zamhouřilo oči, a když jsem je zase otevřel, zjistil jsem, že stín je opět můj.

Hra v sobě začínala mít cosi velmi nebezpečného: vědomě jsem hledal onen stav zjitřeného zapomnění, v němž jsem se do hry zabral natolik, natolik jsem se oddal pohybům a posledního slunečního světlu, že jsem na okamžik ztratil vědomí a připadal sám sobě cizí, protože jsem si opatřil stín, který nebyl můj.

Pravda, do podobného stavu jsem se již nikdy nedostal; začal jsem tehdy zkoumat stíny dospělých, což už nebyla zábava či hra, nýbrž jistý proces poznávání. Měl jsem dojem, že ty jejich stíny se odlišují jen svými obrysy: otcův stín byl mnohem delší než on sám, a když zhasínal světlo v pokoji a přál mi dobrou noc, nemohl jsem se zbavit pocitu, že stín, rozpuštěný ve tmě, tu zůstal, hrůzně se rozrostl a začal sledovat, zda opravdu spím. Matčín stín byl tekutý, obrysy přímo múzických, takže by stačilo dotknout se ho, a on by se rozezpíval jako violoncello; babiččin stín byl zase mihotavý, asi jako krajkové záclony, jako vlněná příze, jako pletací jehlice – byl to dobrý stín.

Jenže do stínu Druhého dědy jsem se nakonec vtělit nedokázal; na mou obrazotvornost nijak nereagoval, i když jsem se sebevíc pokoušel něco v něm rozeznat; že by byl všední, obyčejný a že by se v něm nebylo čeho chytit, se říct nedalo; měl jsem takový dojem, že Druhý děda ví, jaký je jeho stín, a tak ho ovládá a dává si pozor, aby toho o něm moc neprozradil, že si ho pořád podkasává jako příliš dlouhý lem pláště.

Ostatně tohle není snaha něco přeskočit, jen jsem potřeboval vysvětlit okolnosti svého dětství a celou zápletku dalšího příběhu – příběhu postupného začleňování Druhého dědy do naší rodiny, mého zrození a mých zcela zvláštních a autonomních vztahů s ním.

Naše parcela s parcelou Druhého dědy sousedila, plot mezi nimi nebyl žádný, místo toho tu ležela jen vodovodní trubka a vše se od samého počátku utvářelo tak, jako by lidé, kteří nám chatu prodali, postoupili s ní naší rodině i dobrovolnou povinnost se o Druhého dědu postarat. Veškerá rozdělenost jednotlivých parcel, jejich nespojitost spočívá ve viditelných znameních, v plůtcích či trubkách, jako to bylo u nás – jenže co byste chtěli po nevidomém? Tak se stalo, že dělicí trubka nezafungovala a naše vztahy s Druhým dědou ono sousedské pomezí překročily.

Pokud jsem schopen to posoudit, nějaký zvláštní zájem o sblížení Druhý děda nejevil; posluchače nehledal a nějakou vzájemnost nepotřeboval; všechno se to rodilo samo sebou a Druhý děda dokonce jemně naznačoval, že sousedské srdečnosti ustupuje pod nátlakem. Dnes si myslím, že to sblížení pro Druhého dědu takovou zkouškou bylo: po desetiletí žil uzavřeně, odžíval si svou minulost a poprvé se odhodlal pustit si neznámé lidi k tělu proto, aby si jejich

očima a jejich pocity ověřil, nakolik dobře je ukryto všechno to, co ukryto být má.

Ačkoli to by bylo příliš jednoduché vysvětlení, těch příčin bylo víc. Zdraví měl Druhý děda záviděníhodné: příroda, která ho připravila o zrak, jako by tím jemu náležející penzum tělesných vad na dlouhou dobu vyčerpala, takže nemoci staršího věku se mu zcela vyhnuly, vyjma snad loupání v kostech, když se mělo zhoršit počasí: vypadalo to, jako by kdysi kdesi omrzl, a teď ho tělo před chladem zavčasu varovalo; Druhý děda však v mé rodině hledal, a našel, lidi, mezi nimiž by mohl umřít; a to, co hledal, nebyla jistota, že „kdyby něco“, tak mu bude pomozeno, ale respekt a ohled k cizím tajemstvím.

Budoval si vztahy, ovšem ne pro život, ale pro zatím odloženou smrt: tento úhel pohledu, tato důležitá okolnost z nitra vztahů s ním se dala ztěžší vysledovat a já o tom dnes mohu soudit jen po paměti. Druhý děda se do rodiny rozhodně nevetřel a rozhodně se nedal považovat za nějakého příživníka, to určitě ne – naopak se neustále snažil nebyť na obtíž, nevnucovat se do naší blízkosti, a to vše dělal zcela přirozeně, samozřejmě a bez sebemenší snahy vyvolávat lítost. Zato v tom byla jakási zdůrazňovaná hodnověrnost divadelní role, kdy herec od zvolené interpretační metody neustoupí ani o píď.

Takhle se samozřejmě může chovat i člověk překypující nefalšovanou ušlechtilostí, jenže ten by v té ušlechtilosti byl přirozený, kdežto činy Druhého dědy jako by od něj samotného byly tak nějak oddělené, odtržené – jejich hybatelem nebyla vnitřní neschopnost zachovat se jinak, ale vždy je řídil jen a jen záměr.

Ostatně tohle je úvaha z dob mnohem pozdějších, tehdy si to nikdo nemyslel, ba naopak, nakolik mohu soudit, v rodině se o Druhém dědovi vždy mluvilo jako o člověku uzavřeném, ale upřímném.

Druhý děda uměl být užitečný – dobře zvolenou radou i potřebnými informacemi; s ním vždy přicházel pocit jakési solidnosti života, který se ve vás rodí, když vedle sebe máte člověka, který v životě ledacos zakusil a navykl si snášet obtíže. Oba moji vlastní dědové padli ve válce a Druhý děda postupně zaujal místo nejstaršího muže v rodině, i když sám se do té rodiny nikdy otevřeně nepočítal; o takové místo mezi námi neusiloval, nesnažil se památku dvou skutečných dědů nějak vytlačit a naopak se k ní choval s velkou úctou.

Srůstal s námi dlouho, celá léta – dával nám sazenice, učil nás štěpovat stromy, vybírat ten nejživotoschopnější roub, usadit ho do kme-
ne, řádně ho promazat voskem; v prvních letech se o všechny štěpy staral – a sám tak do rodiny taky postupně vrůstal a sblížoval se s námi, jako by dobře znal sílu dlouhého času, která nemá ráda spěch a připouští jen malé každodenní úsilí (takhle se píší texty, takhle se řeší nepřekonatelné konflikty a rozpory ve vztazích), malé úsilí, jež se rozrůstá a utváří pole, pole, které nejdřív přirůstá kvantitativně, ale od jistého okamžiku začíná získávat vlastní kvality, jež vytvářejí nové vztahy, nové, dříve nemyslitelné události, příhody, myšlenky a skutky.

Koncem léta se na chatě vyráběly zavařeniny – Druhý děda pomáhal a myl měděné lavory; a když se nakládaly houby, přinášel vyvařené sklenice. Angrešt, rybíz, jablka – letní vláda plodů, letní šťávy se vařily, houstly, letní plodný čas se uzavíral do zimy, do chladu a tmy; letní vonné trávy uléhaly do sklenic s okurkami, rajčaty a patisony, prostýlaly se jimi nasolené houby, které pak ve kbelících vypouštěly bublinky kojeneckých slin.

Rodinu vytváří suma vztahů různých lidí s časem a Druhý děda byl do tohoto kruhu postupně přijat, zpočátku jako nikoli cizí, ale pak už jako náš člověk. Nahlas se mu předčítalo – romány, časopisy i noviny: jeho posluhovačka četla dřevěně, bez intonace, kniha ji do sebe nepouštěla, a on pak vykládal cosi z minulosti, vždy jen hodně úryvkovitě, jako by neustále narážel na hranice jisté oblasti, o níž se rozhodl mlčet, a má rodina tak pomalu dospívala k předpokladu, že kdesi tam, v jeho minulosti, tkví nějaké drama, nespravedlnost, možná věznění, vyhnanství či lágr. Druhý děda měl velmi rád stolní hry jako loto či karty, jedině že vedle něj musel někdo sedět a dotyky rukou mu napovídat, co má udělat dál, takže večery pod látkovým stínidlem byly najednou díky jemu velmi samozřejmé – přesně takové, jaké mají být večery na chatě, kde se shromáždili lidé různého věku, kde nevznikají mezery v generacích a kde každý v poklidu vychází s každým, protože je tu ten, jehož neduh je nevtíravý a nepůsobí žádné nepříjemnosti, ten, jemuž pomáhat je snadné a jednoduché; po stole se kutálely břichaté soudky lota, na ubrus dopadaly karty, stmívalo se a bylo možná až příliš příjemné cítit, že někdo má k večeru blíž a někdo dál – k večeru života.

Takto, výhradně za pomoci pozvolných, nenápadných kroků vstoupil Druhý děda do naší rodiny. Ostatně do záležitostí výlučně rodinných nikdy nezasahoval: když se v jeho přítomnosti projednávalo něco důležitého, uveleboval se na židli tak, aby bylo zřejmé, že má právo být přítomen, ale právo hlasu mu chybí; rok od roku se v takových případech na židli usazoval stále jistěji a milimetr po milimetru se blížil k té póze, v níž nesedávají přátelé domácnosti, ale její členové; stal se kýmsi na způsob notáře, a když nás čekala vážná debata, už jsme si ho schválně povolávali – jako notáře.

A pak jednou, když má matka čekala mě, lékaři řekli, že porod by pro ni byl mimořádně riskantní a interrupci jí přímo doporučili; to se u stolu pochopitelně neprobíralo, ale věděla o tom a velmi to prožívala celá rodina. Ač nezrozený, jako už bych byl mezi lidmi, a třeba babička už hledala po truhlách staré pleny a vlnu, aby mi upletla čepičku a ponožky, jenže zatím se váhalo, zatím se vše jako by dvojnásobilo a členové rodiny, byť se zpožděním, se snažili být ve výročích co nejzdrženlivější a vzájemné pohledy si dopřávali co nejkratší a nejopatrnější: rozhodovalo se o životě a nikdo nechtěl bezděky přihodit na tu či onu miskou vah.

Všichni čekali, že rozhodnutí nazraje a vylíhne se samo od sebe; celá existence domácnosti jako by se znetvořila, naběhla jako břicho těhotné a zaplavily ji kalné vody očekávání. Matka byla pevně odhodlána, že porodí, ale doma se mezitím nahromadilo příliš mnoho nevyzvořených obav a nedokončených tázacích vět. A čím blíž byl den, po němž už na potrat bylo pozdě, s tím větším polekaným a štítivým údivem, asi jako před bizarními exponáty v lihu, část rodiny, která se domnívala, že rodit by se nemělo, sledovala, jak se nový život, zatím cele tkvící v čistě fyziologickém rámci a tím podobný nemoci, nádoru, chystá za cenu možné smrti té, která ho nosila pod srdcem, proniknout na svět.

Přesně v tomhle okamžiku znovu vyhrězly všechny staré rozbroje mezi oběma částmi rodiny, z otcovy a matčiny strany; potkaly se dvě krve, dvě dědičnosti, a to, že já, co zatím nebyl nic, jen plod v útrobach, jsem se chystal přijít na svět právě takto, skrze smrtelné nebezpečí, vyvolalo dávné rozpory – krev tu stála proti krvi, rod proti rodu.

V otci šlo o chabnoucí, mdlou krev staré šlechtické dynastie; tři mí prastrýčkové z otcovy strany beze stopy zmizeli ve válce a rod, který

kořeny zapustil v osmnáctém a devatenáctém století, umíral, protože se dostal do příliš cizorodé doby – hynul přesně tak, jako v nepřátelských podmínkách hyne každý organismus, a osudy těch, kdož k němu patřili, byly smrtelné přesně do té míry, do jaké v sobě každý z nich nesl ono rodové břímě.

Matce v žilách kolovala krev jižanské rodiny, kde se děti v každé generaci narodilo nejméně deset, kde děti odjakživa byly v čísle množném a každé z nich bylo spíš něčím bratrem či něčí sestrou než sebou samým; kde se o rodinných událostech slavnostní tabule prostírala v zahradě; kde byli všichni fortelně stavění, mnozí zahynuli, ale nikdy nemizeli beze stopy, jako by propojení příbuzenskými svazky, a to přímými i nepřímými, nikoho nenechali bez dohledu, nikoho nenechali propadnout se do neznámosti; jako by krev tohoto rodu jednotlivcem v jistém smyslu pohrdala, a proto vyrážely nové a nové výhonky, jako posečená tráva, která posléze naroste třikrát hustší.

Zkřížily se ve mně dvě krve, dva rodové osudy – dva minulé časy ve mně pátraly po slovesu v čase budoucím. A dvě síly, pro mě rodové, leč mezi sebou navzájem nikoli, rod matky a rod otce, se nesmiřitelně utkávaly: o to, jaký budu, komu se budu podobat, a každá ta síla byla odhodlána i za cenu smrti nedopustit, aby navrch měla nakonec ta druhá. A lidé se stali jen nástroji těch sil, jen nositeli krve.

Přesně tou dobou k nám domů dorazil Druhý děda. Přestože neměl možnost vidět to napětí skrytého konfliktu, které se projevuje v pohledech, gestech i v pózách a dynamicky buduje celkové pohybové pole, on na každou hádku či svár vždy připadl nějak jinak. Slyšel to z tónu hlasů, z proměn zvuků domácnosti – vždyť co my víme o tom, kolik toho může slepému prozradit ostré a rozechvělé cinknutí vidličky o porcelán, namožené skřípění dveří či voda nezvykle prudce vyrážející z kohoutku v kuchyni? Druhý děda v těchto zvukových proměnách četl jako v partituře neladu. A jako inženýr, jako tvůrce, jehož nástrojem je ocel a beton a který cítí, že jeho konstrukce někde zní falešně, začínal hledat, kde přesně se ten zvuk proměnil, kde je asi kaverna, vrub či lom. Druhý děda se napřímil, jako by hodlal poslouchat tělem, jež měnil v rezonátor, v radar, tělem, jehož povrchem zachycoval skryté impulsy událostí.

Dostí brzo nato – rodina seděla kolem stolu sotva hodinu – Druhý děda zřejmě celou situaci pochopil; jediná zmínka, že matka by

neměla jíst nic ostrého, a tón, jakým to zaznělo, mu stačily k tomu, aby si ujasnil, že těhotenství je pro ni nebezpečné. Najednou – a to všichni věděli, že Druhý děda je bezdětný – nečekaně a po dlouhém zadumání pronesl řeč, v níž zachytil všechno, co se tu pozvolna utvářelo, a tou řečí se definitivně a naplno zařadil do rodiny jako její člen.

Druhý děda mluvil přerývavě, přeskakoval z jedné věci na druhou, což bylo podivné už samo o sobě. V jeho soudech, při vši jejich zkušenostmi poučené uvážlivosti, přesto bylo přítomno cosi jakoby nabiflovaného, školáckého; nikdy nic nepředpokládal a pravděpodobné možnosti v potaz nebral – jako by ho slepota naučila spoléhat výhradně na fakta, v každém smyslu naprosto zřejmá. Této zřejmosti si cenil možná víc než podstaty faktu samotného, takže působil dojmem přednášeče encyklopedií, milovníka dat, měřitelných údajů a právních definic; tentokrát se ale dostal na dosud neprozkoumanou půdu rozmluvy o životě jako takovém, což jeho slovům propůjčovalo dodatečnou váhu zjevné upřímnosti.

Když mluvil, jako by zaříkával bolest zubů – úmyslně se opakoval a opouštěl přítomný čas, v němž se o bolesti tak či onak zmiňují prakticky všichni; nenarozené děťátko ukolébával a uklidňoval, jako by těhotné dělal relaxační masáž. Začal neznámo proč ve třicátých letech na vesnici, kde tenkrát žil; byl tam starý statkářský jablonoňový sad, kam za starých časů jeho majitel venkovany pouštěl, vždy jim dal třetinu sklizené úrody, a přestože jim nabízel i sazenice, nikdo si je nevzal – běžnější a jednodušší bylo si jablka v cizím sadu na podzim nasbírat. Po revoluci sad přešel do společného majetku a každá rodina se rozhodla, že teď bude mít u domu vlastní jablonoň; staré stromy v sadu vykopali i s kořeny a na vozech je odvezli do vsi. Ten podzim byl na jablka velice úrodný a žlutolisté koruny jabloní pluly přes pole, jako by se sad rozhodl ze svého původního místa odejít; jenže ani jeden z těch stromů se na novém místě neuchytil – už na to neměl léta, a tak přestože ve vsi lidé pro stromy vykopali hluboké jámy, jež vyložili slámou a hnojem, všechny ty jablonoňe hned první zimu vymrzly.

Druhý děda mluvil a zlobil se na jablonoň, zlobil se na přírodní zákony, podle nichž starý strom už na novém místě zakořenit nemůže; pak začal vykládat o severu, o tření ryb, které do řek táhnou z oceánu, o tom, že celý svět se pro ně stává rybářskou sítí a ony se

snaží proniknout skrze všechny sítě, čeřeny i vrše, snaží se probít přes peřeje, překonávat protiproud a jejich pohyb je tak mohutný, že vše překonají a prorazí – jenže prorazí do smrti, přivedou na svět potomstvo a zhynou; jako by existovaly překážky, které nelze zdolat jinak, než že se předem smíříme s vlastním následným skonem.

Poznamenejme ovšem, že z výkladu Druhého dědy nebylo jasné, zda s těmi jabloněmi či s rybami v síti soucítí; byly to ohlasy jakýchsi jeho úvah nad sebou samým. Něco si usmyslel a teď se pokoušel mé nejbližší pro svůj záměr získat, aniž by ho přímo pojmenoval. Jeho slova myšlenkám sotva stačila, zřejmě příliš dlouho, možná po desetiletí o čemsi uvažoval a teď se energie těchto bezděčných úvah prodrala na svobodu, doslova z něj chrstala a on sotva stíhal stavět jim do cesty hráz za hrází, měnit koryto, dělit je na několik ramen, oblékat je do masek a jinočtení, aby cosi, co o sobě velmi dávno řekl jasně a přímo, tentokrát s někdejší přímočarostí nezaznělo.

Ostatně tomu všemu bylo nasloucháno a nakonec to bylo vyslechnuto jinak; lidé u rodinné tabule pochopili, že Druhý děda pátrá po způsobu, jak uvolnit mnohadenní všeobecné napětí, a vykládali si jeho řeč tak, jako by nemluvil o sobě, ale výhradně o událostech, jimž byl přítomen. Vymrzlé jabloně, které přestaly plodit, ryba, která nakladla jikry a zahynula – cosi se v tom všem nejasně míhalo, jenže na kterou miskou vah Druhý děda svá slova kladl, to se z nich vyrozumět nedalo. On se však najednou vzpamatoval a směr svých úvah prudce změnil: ke všeobecnému překvapení promluvil tak, jako by najednou narazil na všechny nevyslovené obavy a rovnou je šmahem odmítl. Řekl, že rodit je rozhodně třeba, že dnešní medicína je dobrá, že lékaři se jistí naprosto zbytečně – a začal vypočítávat případy, kdy novorozenci přicházeli na svět v tramvajovém voze, v lampárně velkého dolu, v kukuřičném lánu, ve středoasijské stepi vedle kosmodromu, v pekařství, v zubařském křesle či v protiletectkém krytu. Pozornější posluchač by pochopil, že Druhý děda si všechny ty případy cucá z prstu a že ta místa hledá buď tam, kde to zná, anebo v novinách, ale pokoj těmi náhle se narodivšími miminky i nekonečnými stahy a porodními bolestmi tak zabydlel, ba přecpal, že posluchači začali ztrácet přehled. Druhý děda mezitím příslibil, že matce zařídí tu nejlepší kliniku, pokud možno vládní a běžnému smrtelníkovi nepřístupnou, že všechno proběhne naprosto hladce, jako by on sám byl porodník; mluvil

o sobě, o své bezdětnosti – já budu sám sobě koncem, nebudu mít žádné pokračovatele – a prosil tak úporně, ba snad až zapřísahal, že je třeba родit, rozhodně родit, ničeho se nebát, že nikoho ani ne-
napadlo, že vlastně prosí kvůli sobě.

Po této rozmluvě se v rodině rozšířil názor, že родit se má; a tak se mezi lidmi, kteří stáli u zdrojů mého života, objevila postava Druhého dědy. Porodní bolesti byly velmi dlouhé, matku jsem hodně potrápil; s každou hodinou porodu jí bylo hůř a hůř a bylo třeba nás od sebe co nejrychleji oddělit, ale nešlo to; začalo krvácení, které se nedalo zastavit, a jak pak říkali lékaři, oni sami v určitém okamžiku nevěděli, koho dřív zachraňovat, zda matku či dítě. Narodil jsem se zčásti na cizí přimluvu, téměř na vlásek od smrti, a to své i matčiny; byla to nakonec šťastná náhoda, klika, ale dodatečně to vše upevnilo víru ve šťastné předtuchy Druhého dědy.

Takto tedy Druhý děda vstoupil do naší rodiny; takto, na základě tiché úmluvy, bylo rozhodnuto, že jsem jeho vnuk; k tomu prolnutí došlo skrze mě, skrze mě se zrodilo příbuzenství, které později skrze mě pokračovalo. Svým slovem, svou životní silou, která se proměnila v jistotu, jako by mě Druhý děda vykoupil z ne-bytí, učinil mě jsoucím, otevřel mi dveře; tou silou, která se proměnila ve svazek zachránce a zachráněného, tvůrce a stvořeného. Do určité míry jsem dokonce byl Druhému dědovi svěřen; k velmi mnoha svárům mezi vychovávajícími dochází kvůli tomu, kdo má na dítě vlastnické právo v poslední instanci, nu a tohoto práva mentálního vlastnictví, z něhož se rodí otroctví mnohem rafinovanější, než je vztah k člověku jako k věci, se v tomto případě dostalo Druhému dědovi.

Už jsem říkal, že Druhý děda žil jako člověk bez minulosti a jeden, čistě vnější nedostatek, tedy slepotu, překrýval druhý, a sice ona absence minulosti. Došlo tu k substituci – je přece trapné a neslušné vyptávat se slepce, který kdysi viděl, jak žil a kým byl. Rovnou se má za to, že takové otázky by mu připomínaly nemoc, ztracené zdraví, a Druhý děda se za svou slepotu schoval tak přirozeně, že si tohoto manévru vůbec nikdo nevšiml. Na nemohoucího si nikdy nehrál, své slepoty nikdy nezneužíval jako štítu a nevyžadoval žádné zvláštní ohledy – on jen *neviděl*, neviděl se vši skromností plně uvědomované neschopnosti, na niž přistoupil: nereptal, nestěžoval si a zřejmě jen já jediný jsem chápal, že Druhý děda ze sebe přívažek svých nevidoucích očí učinil zcela záměrně: jen sotva mohl počítat

s tím, že by se mu zrak vrátil, diagnóza byla konečná, ale jeho pokora byla jen předstíraná.

Později jsem tohle všechno dokázal uvidět jedině proto, že zvyky Druhého dědy, jeho puntičkářská sebekontrola, trojnásobně či čtyřnásobně utvrzovaná nezbytností brát na zřetel náhodný pohled, který on jako slepý nezaznamená, byly přece jen vypočteny na to, jak žijí dospělí; a ti si přece nehrají na schovávanou, když někdo vstupuje do místnosti, nesedí mlčky a nevydechují kradmo nosem pod stůl.

Druhý děda jako by zapomněl, že v domě se objevil ještě jeden pár očí. Mě nikdy, od samého narození, neviděl a zpočátku jsem pro něj musel být cosi jako ozvučený průvan. Jak já rostu, mohl sledovat jen rozumem, a neznalost mého zevnějšku, neschopnost ujasnit si mou skutečnou individualitu ze mě v jeho představách učinily inteligentní rostlinu či domácí zvíře. Druhý děda se příliš soustředil na to, aby správně vypadal před dospělými, musel v hlavě držet zkonstruovaný obraz, vybudovaný na základě zvuků – a já z tohoto obrazu vypadl, přesněji řečeno jsem se v něm nějaký čas neocital. Druhý děda ode mě neočekával jasnozřivost, neoznačil si mě cejchem hrozícího možného nebezpečí; soudit o mně mohl jen podle rozmluv, jež se mnou vedli dospělí, a z těchto rozmluv – taková je všeobecná vlastnost debat s dětmi, když je posloucháme zběžně a nezúčastněně – nemohlo vzniknout nic jiného než obraz mazánka a netykavky.

Když mi bylo sedm, Druhý děda svá práva na mě konečně mohl demonstrovat. Během posledních dnů na chatě, kdy rodina už obhlížela, které gladioly nastříhá do kytice, již ponesu do školy, mi ve vlasech našli vši. Do prvního září zbývalo pár dnů a vyhubit vši v takovéto lhůtě se jevilo jako zcela nemožné; dospělí se sešli na radu, při níž já seděl v sousedním pokoji; bál jsem se, že bude rozhodnuto ostříhat mě dohola, a už předem jsem se toho děsil: nešlo jen o to, že vlasy byly mou možná jedinou svobodou, ale že už samotné stříhání jsem chápal jako cosi ne zcela běžného a bezpečného.

Vždy když jsem se měl nechat ostříhat, zmocňoval se mě vnitřní, s celou procedurou nesouměřitelný mocný nepokoj. Stokrát záplatané prostěradlo, jež přese mě matka přehazovala, mi připadalo jako chatrný rubáš, jeho bělost přestávala být běžnou bělostí ložního prádla a – zřejmě proto, že prostěradlo bylo opravdu staré

a seprané – získávala onen odstín nepostřehnutelného šera, jehož si lze povšimnout na bílých látkách přehozených přes nebožtíky: jich samotných se počínající rozklad nijak nedotýká, ale už na nich leží jeho stín, jako když sluneční světlo nabírá ze vzduchu a na látce ponechává částice nafialovělé sinalosti, která vystupuje ze zvolna špičatějšího obličejce zesnulého.

Při pohledu do zrcadla osamocení lidské hlavy, oddělené od zbytku těla prostěradlem, blízkost ostří nůžek, vlasy padající na podlahu, které ještě před okamžikem byly vaší součástí a teď už je ze země odstraňuje smeták; stříhání vlasů mi zkrátka připadalo jako malá smrt. Dokonce jsem si vymyslel takovou zvláštní hierarchii, v níž se stříhání rovnalo smrti kočky či psa: zvíře umíralo, ale člověka takováto smrt zabít nedokázala, její dávka byla příliš malá, jenže já sám jsem ještě taky nebyl velký, a proto jsem na židli doslova trnul; holičství dodnes několikrát minu a znepokojeně přejdu kolem, než vstoupím dovnitř. Vůně mýdla, pudru, pěny, rozfoukávané horkými vlnami fénu, sladko a lepkavost – to vše mě odkazuje k něčemu jinému a do jediného pro mě splývají dva biblické náměty: Dalila stříhá Samsonovy vlasy a Salomé nese na míse hlavu Jana Křtitele; ostříhané vlasy a oddělenost hlavy od těla – v těchto obrazech je zakleto cosi o životě a smrti, co ve svých pocitech prožívá i dítě; až později jsem se dověděl, jak se podobné pocity jinotajně přetavily do Knihy.

A tak ve chvíli, kdy s mou hlavou bylo třeba něco udělat, Druhý děda navrhl, aby mi hlavu oholili a namazali petrolejem.

Oholit. Obrat dohola.

To, že se mi ostatní za holohlavost budou posmívat, všechny ty příští pošklebky ode mě odděloval už samotný akt holení; to se v mých představách jednoznačně rovnalo smrti, už nikoli malé jako při stříhání, ale plnohodnotné, zcela opravdové. Chystali se mě vynulovat, znovu učinit kojencem, tedy zbavit mě toho mála, co jsem si odžil a co viditelně vyjadřovala stálá délka mých vlasů.

Ještě víc jsem se polekal, když jsem pochopil, že dospělí v rodině nic namítat nebudou – ti byli dokonce rádi, že Druhý děda navrhl to, o čem sami uvažovali, ale z lítosti se neodhodlali navrhnout sami. Druhý děda se pro vyslovení takového návrhu hodil jako nikdo jiný: „vši“, „oholit“, to vše zavánělo dávnými časy, bezprizorností a drsnými způsoby; kdyby to navrhl kdokoli jiný, dospělí by se možná

začali dohadovat, jenže v tomto případě zapůsobilo kouzlo přísných pořádků: žádné ňuňuňu a tuťutu, prostě ti tu hlavu oholíme, představ si, že přijdeš na vojnu, tam se tě nikdo na nic neptá, nesnáze je tam třeba umět překonávat, jen se uč něco vydržet, přesně to pořádný chlap potřebuje. Dospělým se zřejmě zdálo, že je to v pořádku, že je to ten správný tón, který mi dodá kuráže, ale ve mně sílil pocit, že tady nejde jen o vlasy a že Druhý děda se rozhodl – což nikdo jiný nechápal! – že nade mnou získá moc.

Tento pocit měl svou prehistorii: už dávno jsem si povšiml, že Druhý děda dlouhé vlasy vnímá s nepřízní, ba nenávisně.

Ač slepý, okamžitě uhadoval, že neznámá žena, která vstoupila do místnosti, nemá vlasy stažené, ale že jí z hlavy volně splývají. Třeba naše nová sousedka – přišla k nám poprvé, ale Druhý děda jakoby okamžitě zachytil neviditelné erupce, vyzařující z jejích dlouhých rozpuštěných vlnitých vlasů, a rukou si přejel po svém šedivém ježku, což bylo znamení hněvu. Z volných loken, z lehkosti vlasů rozhozených po ramenou zřejmě vycítil jakési nejasné nebezpečí: byl to smysl i zdroj jisté živočišné svobody, a proto měl (jako by dočista zapomínal na vlastní mužskou podstatu) mimořádně rád sponky, jehlice do vlasů i ostatní podobnou kovovou zbroj, jejímž úkolem bylo zkrotit ženské vlasy a zbavit je volnosti. Jeho posluhovačka před ním celý život chodila vždy jen v šátku, nakupoval jí je málem z každého důchodu: těmi se pak zakrýval televizor, přehazovaly se jako malé ubrusy přes knihovničky a skříňky a posluhovačka je potají rozdávala, protože Druhý děda je stejně nemohl spočítat; až mnohem později jsem se dověděl, že jednou, údajně náhodou, jí vlasy sežehl rozpálenou kulmou, kterou k nim nebezpečně přiblížil.

Když mě Druhý děda objímal a hladil mě po hlavě, jeho prsty svíraly vlasy až u kořínků a činily ukazovákem a prostředníkem pohyb, který připomínal čepele nůžek. V naší chatě visely nůžky na hřebíku za skříni a Druhý děda je občas chodil zkontrolovat – zda jsou na místě. To, že nůžky visely na zdi a neukládaly se do šuplíku, vedlo ke zvláštnímu pocitu: byly staré, vyrobené v železářském družstvu někdy ve dvacátých letech (ještě se na nich dala přečíst vyražená značka) a zčernalé, jako by jejich kov za ty desítky let vstřebal dým knotů, kouř z kamen i uhelný prach; nůžky tu visely jako erb a jako trvalá připomínka, jako znamení moci. Co do

symbolické síly se jim snad mohla rovnat jedině tužka: jednou v roce, vždy před mými narozeninami, mě Druhý děda stavěl k zárubni dveří, na hlavu mi položil knihu, já pak odstoupil, on podle hrany knihy udělal čáru, o kolik jsem zase vyrostl, a podle čáry pak i zářez. Panebože, jak já se té tužky bál, té hranaté, ostře ořezané tužky: obával jsem se, že jednou do míry, již mi Druhý děda jako by stanovoval předem, nedorostu, a má vina (nedokázal jsem vyrůst, takže jsem po celý rok byl doma jen darmožrout) bude tak veliká, že mi nakonec nikdo nic neřekne a všichni se ode mě prostě odvrátí – a basta.

Nu a teď jsem pocítil, že stříhání bude mít další, dodatečný význam, a že bojem proti vším mě Druhý děda chce ve skutečnosti plně opanovat, a má vyholená hlava mi připadala jako bezvlasá hlavička nemluvněte.

Kromě vlasů byly další záhadou a zvláštní součástí těla nehty: ty se stříhaly malými zakřivenými nůžtičkami a pro mě to byl obřad loučení, rituál růstu a ztrát; na nehtech se někdy objevovaly bílé skvrnky, připomínající hvězdičky či mráčky, a já podle nich věštil, protože jsem si myslel, že z jejich obrysů je možné uhadovat znamení budoucnosti. To už jsem věděl, že nehty rostou i po smrti, a tak jsem měl za to, že existují na tomto i na onom světě současně a že my, aniž bychom to tušili, pořád stojíme před závojem smrti a konečky prstů pronikáme až za něj. A ty bílé skvrnky a hvězdičky ze přicházejí odtud, ze smrti, z jednoty časů.

Příkládal jsem si ruku až těsně před oči a díval se na nehet jako na obrazovku, jako na kopuli planetária, na niž se – z oné strany, ze strany smrti – promítají různá poselství, stíny blížících se událostí; proto nebylo možné jít si prostě jen tak ostříhat nehty, bylo třeba zachytit ten správný okamžik a správnou náladu, udělat všechno tak, abychom stíny nezaplašili; nehty mi připadaly (máme-li mluvit o předtuchách a dalších zážitcích, kdy cit srůstá s časem) jako nejcitlivější a téměř zakázaná, nám nenáležící část těla.

Jednoho jarního dne, kdy žáby kladly jikry a v loužích zářily jejich plynné mlhoviny, plné černých teček, z nichž se zrodí pulci, jsem zaběhl k Druhému dědovi; jeho dům byl celý prosvícený, bílými háčkovanými záclonkami ve dveřích pohupoval průvan, takže Druhý děda mě nezaslechl. Seděl uprostřed místnosti na dubovém štokrleti a stříhal si nehty na nohou: žluté jako starý špek, vrostlé

do prstů a zahnuté jako ptačí drápy. Druhý děda si nohy namáčel v malém lavoru s teplou vodou a cvakal kleštičkami; se stejnou vnitřní nezúčastněností si můžete třeba sekat cukr nebo krájet salám. To mě ohromilo: nejenže nevidí znamení, jež jsem viděl já – on ani netuší, že taková znamení se mohou dostavit; oštipuje částice sebe sama zcela nezúčastněně a bezmyslenkovitě; sám pro sebe je věcí.

Jak jsem tak čekal na stříhání (dospělí se zrovna radili, kde sehnat petrolej, protože v lampě ho zbylo málo a nemusel by stačit), vzpomněl jsem si právě na tyto okamžiky a ujistil se, že Druhý děda ze mě chce udělat totéž, co je on sám: věc, věc, obyčejnou věc, vířilo mi v hlavě; pokoj jsem najednou vnímal jako spiknutí věcí; před svými nohama jsem spatřil úzkou světlou pěšinku uprostřed jejich temného života a tehdy mi došlo, že jsem polapen: Druhý děda věděl, s kým mě nechat pohromadě, komu mě svěřit.

On jediný ze všech dospělých byl skutečným pánem věcí – mezi ním a věcmi opravdu vznikal vztah jeho moci nad nimi, a ne jen jejich držení či vlastnění. Člověk, který má takovou moc, žádné vlastnické právo nepotřebuje: když má moc, dokáže se každé věci zmocnit, a ona sama uznává, že jeho ruka je rukou pána.

Viděl jsem, jak se Druhý děda chápe velké sekery, celé rezavé, s voskově žlutým vyschlým topůrkem – a najednou bylo jasné, že je to *jeho* sekera; kategorie vlastnění se ocitla zcela mimo hru – Druhý děda a sekera se jednoduše stávali jedním organismem z masa, krve, dřeva a kovu, člověk své těžiště přizpůsoboval těžišti nástroje a nástroj si vmžiku uvědomoval pozapomenutý účel vlastního tvaru; chápal jsem, že teď může Druhý děda dřevo štípat tak dlouho, dokud se topůrko nezlomí, ale i pak (kdyby věci mohly mluvit) bude sekera rukám Druhého dědy žehnat, protože alespoň na čas daly její existenci smysl.

Takhle to ale nebylo jen s nástroji: Druhý děda se mohl chopit dejme tomu cizího pera nebo cizí lžičky v cizí domácnosti, a já měl rázem pocit, že ty věci znovu odkládá oblažené a zanechává je tu jako své ideové agenty, jako své slídily z přesvědčení, takže cukřenka, z níž si před chvílí vzal kostku, byla okamžitě odhodlána vléci své skleněné břicho na tenkých chromovaných nožkách k telefonu, aby Druhému dědovi sdělila, co se o něm u stolu říkalo, když odešel. Zdálo se, že věci samy čekají na jeho protektorství: padaly Druhému dědovi k nohám a kutálely se k němu po podlaze; přestože byl slepý,

neustále něco nacházel a nikdy nic neztratil; a pokud snad někdy některá z jeho věcí zmizela, nakonec se ukázalo, že to byla chyba či přehlédnutí někoho jiného.

Byl jsem v pokoji sám, a přesto jsem tu sám nebyl: obklopovali mě biřící v podobě věcí, věrní sluhové Druhého dědy. Byl jsem polapen a na to, že bych snad utekl, jsem se bál i jen pomyslet. Zdálo se, že potahy na pohovce i křeslech či staré záclony jsou jako masožravá rostlina, která již vypustila naelektrizované teničké nitkovité vousky a naslouchá mým vnitřním pochybám – byl jsem v pasti, věděl jsem, že tu past nastražil Druhý děda, a dokonce mě napadlo, zda mi ty vši sám nenasadil; vyprávěl přece, jak bezprizorní chodili s krabičkou vši ulicemi a lidi strašili: Buď dáte peníze, nebo je na vás vysypem! Začal jsem hledat skulinu, kudy bych unikl, ale zabředl jsem do pocitu polapenosti ještě hlouběji a v duchu se ztotožnil s myšmi, jejichž norami byl celý dům protkán, s myšmi, jimž jsem záviděl jejich nenápadnost.

Druhý děda myši likvidoval; někteří dospělí to vysvětlovali jeho smyslem pro pořádek, protože myši v tomto případě fungovaly jako něco neregulérního, hemživého a škodlivého; jiní (ti si zpravidla mysleli, že právě oni vidí jasněji a hlouběji pod povrch) zase předpokládali, že myši si Druhý děda až příliš pamatuje z dob, o nichž nic nevypráví, že v myších, kradoucích se k cukru a kroupám, se Druhému dědovi zjevují útrapy jeho minulosti.

Já si ale uvědomoval, že ve smrti myši v pastech, které jim nastražil on, slepec, nalézá jakési zvláštní, zrůdně ironické uspokojení; že nemusí být vidět díry, které si hlodavci nadělali, a hledat to správné místo, kam pasti nastražit a jakou do nich dát návnadu: podle něj stačilo past někam umístit – a myš už si ji najde sama, jako by ji ani tolik nelákala návnada, ale právě past, vábící už prostým faktem své existence. Druhý děda neničil myši, ty mu nejspíš byly lhotejné, on se jen znovu a znovu pídil po potvrzení zákona, který sám objevil: důležitá je past, nikoli kořist, je třeba jen natáhnout pero, zajistit zubatou čelist – a kořist se hned objeví, jen proto, že past je připravená.

V pokoji za dveřmi vše umlklo; na tom petroleji už se asi domluvili a co nevidět si mě zavolají; cítil jsem, že mám pravdu: Druhý děda má past na každého. Věděl jsem už také, že když se nechám ostříhat, když se posadím na židli, oni přese mě přehodí prostěradlo,

pak mi v kadeřích za uchem začnou kovově mlaskat nůžky, vlasy se jako smetí posypou dolů, kůže na mé hlavě se dotkne namodralé ostří břitvy, naleštěné o kožený řemen, ostří, které až zazvoní, když do něj cvrnknete – tedy když se tohle všechno stane, já přijdu o budoucnost. Tušení budoucnosti utichlo, zkamenělo, ztratilo viditelnou perspektivu; a utichlo i v jazyce, slovesa jako by najednou byla o třetinu lehčí než předtím. Pocítil jsem, že pokud ostří nůžek rozetnou čas na „před“ a „po“, pak to „po“ pro mě bude cizí, ale já nebudu vědět, že je cizí, už si nevzpomenu, jak jsem se bál, jak jsem chtěl utéct a jak jsem přemýšlel o pasti.

Nečekaně se ve mně zrodil dříve neznámý pocit *přítomnosti ducha*, jako by se v tom okamžiku rozhodovalo o všem naráz, člověk, jehož součástí jsem a budu v každém okamžení života, vstoupil do zhutněného momentu přítomnosti, do pokoje, proměněného v past – a past pukla a rozsypala se. Nepotřeboval jsem na to ani odhodlání, ani odvalu, stačila ta duchapřítomnost: zjistil jsem, že jsem trvalejší než jakýkoli okamžik přítomnosti – a ona trvalost mého já ve třech časech zapudila strach a spiknutí věcí překonala.

Vlasy, tělesná výška a čas; břitva a řemen; ještě před minutou jsem uvažoval o tom, že si přejeďu břitvou po hrdle, nebo se oběsím na řemeni; teď jsem ale jednoduše odešel z pokoje. Dospělí mi řekli, abych se posadil ke stolu, ale já slíbil, že se za pět minut vrátím; oni zůstali doma, kdežto já zvedl háček na brance a odešel jsem do lesa.

Tohle nebyl útěk – to dřív jsem utekl už mockrát, schovával jsem se a nechtěl se vrátit – ale tentokrát jsem jednoduše potřeboval projít lesem a dostat se až na kraj pole. Stalo se cosi, co vyžadovalo prostor, aby se to odehrálo až do konce, aby to do mě vrostlo a začalo to dýchat, a tak jsem šel k poli; na tom rok co rok rostlo žito, byl sklonek léta, takže je ještě nesklidili, a já rychle překročil pár zpřevrácených a popraskaných hliněných rtů protipožárního pruhu hlíny.

V suchých slaměných kolébkách spala zrna; cesta se obloukem nořila do pole jako dlouhý jazyk a mizela; za lesem se pohnul, rozezpíval se a začal nabírat rychlost předměstský elektrický vlak; a já si uvědomil, že jsem sám; zřejmě poprvé v životě jsem si to uvědomil bez úleku a bez instinktivního vnitřního rozhlížení: kdepak jsou dospělí?

Hledali mě a později jsem se dověděl, že Druhý děda si to vyčítal a tvrdil, že to všechno se stalo kvůli němu; že se vylekal tak, jako by

už jednou nějakému chlapci navrhl nechat se ostříhat dohola a namazat si hlavu petrolejem, a že tomu chlapci se pak přihodilo něco strašného, co s tím stříháním nijak nesouviselo, ale obě události si byly tak blízko, že si je všichni volky nevolky spojili. Druhý děda všechny vzbouřil a vyslal je po mně pátrat, ale křivdu, která mi hrozila, si přitom k srdci nijak nebral; vypadalo to, že s tím si hlavu neláme – on se jen potřeboval přesvědčit, že žiju.

Po útěku si mě Druhý děda na čas přestal všímat; zřejmě si uvědomil, že jsem tajený smysl jeho záměru pochopil, a teď jsme byli tímto znamením pevně spojeni; má rodina rozumovala o mé přecitlivělosti a nepřípustné dětinskosti, kdežto Druhý děda mlčel; s největší pravděpodobností chápal, že o něm budu přemýšlet a že budu na vlastní pěst pátrat po nějakém vysvětlení toho, co se stalo; byl si jist, že s ostatními dospělými se o tom do řeči nedám: jedna věc je zaleknout se ostříhání dohola, a něco docela jiného je třeba jen nadhodit cosi o podezření vůči Druhému dědovi.

Začal se snažit, abychom spolu častěji zůstávali o samotě. Vzpomínám si na pokoj v naší chatě, kde na podlaze ležely kousky kobercových běhounů, zakoupené nejspíš v nějakém hotelu, když je odepsali: byly temně rudé, se zeleným okrajem; u nás na chatě jsme je měli všude, zvykli jsme si na ně a vůbec si nepovšimli toho, že společně s nimi se do domu kradly neslyšné kroky a dlouhé chodby, v nichž si není kam sednout: běhouny, jež díky svým známostem někde sehnal Druhý děda, samozřejmě neinspirovaly k představě hotelu, ale spíš stranického výboru, ministerstva či dokonce instituce, již nikdo raději ani nepojmenovával; dalo se říct, že Druhý děda vstoupil do našeho domu právě po těchto běhounech (takový dar, taková pozornost!), ale já měl dojem, že si je tu rozhodil pro sebe jako něco, nač jsou podrážky jeho bot zvyklejší než na natřená podlahová prkna.

Vzpomínám si na ten pokoj, kde jsem zůstal sám (potřeboval jsem si opakovat angličtinu, kterou do mě přes léto vtloukali), a Druhý děda vstoupil a postavil se k oknu. Nesnažil se tvářit tak, že šel prostě náhodou kolem, a nehodlal ani svůj příchod maskovat nějakou smyšlenou příčinou: prostě přišel a dával mi možnost si ho prohlédnout; a já v něm cosi měl spatřit, zabrat se do toho zdánlivě bezděčného prohlížení a postupně zkracovat vzdálenost mezi námi, tím prohlížením se mu blížít víc a víc; takhle strne velká ryba ve

vodě s doširoka rozevřenými zubatými čelistmi, aby jí drobná rybička sama vplula do tlamy.

A takhle to šlo i dál: Druhý děda už se nepokoušel ovlivňovat mě přímo, jen se předestíral mému perifernímu vidění jednou v domě, jindy zase v zahradě, jako by se pokoušel vetřít mi mýdlo do očí, anebo, i přes svou typickou nenápadnost, se mi po částečkách dostat na sítnici. Brzy jsem zjistil, že v mnoha okamžicích právě prožitého dne, když je rozdělím jako na filmové záběry, se objevuje on. Druhý děda se přitom nepokoušel svou přítomnost za každou cenu zdůraznit, naopak, jako by rovnou počítal právě s periferním viděním, jako by věděl, že tohle je skulina, skrze kterou se dá tajně proniknout do vědomí tím, že se vjem prostě bude trvale virtuálně opakovat. To, co spatříme mimoděk, je rozptýlené, mimo naši soustředěnou pozornost, ale přece jen je to součást celkového proudu vnímání, a přitom se to v mysli usazuje nepozorovaně, hromadí se to a jednou to v našich úvahách může způsobit hotový převrat.

Druhý děda si to všechno spočítal správně, jenže nedocenil můj úlek ze záměru ostříhat mě dohola; jistě, ten úlek časem pominul, ale opatrná obava tu zůstala, takže zkoušel chovat se jinak, ale zase jaksi s dvojitým dnem, čímž ovšem mou opatrnost jen prohloubil a v podstatě tak odstartoval utváření mých vlastních pocitů a myšlenek.

Uchopování podstaty vztahů, vlastní dítěti, poznávání živého i ne-živého mě s druhým dědou svázalo poutem, s nímž jsem si tehdy nevěděl rady.

Tušil jsem, že vnitřně je mrtvý, že se světem živých ho nic nespojuje; nebyl to přízrak, ani duch, tohle byl důkladný, tělesností obdařený, dlouho žijící umrlec (protože co takovému se nakonec může stát); přitom však v jeho vztahu ke mně vždy byla přítomna jakási zvláštní starostlivost a svého druhu přízeň. Možná nevědomky, ale snažil se mě vést tak, abych rozvázal jakýsi osudový uzel z minulosti a on aby uzavřel jisté drama, které jej učinilo tím, kým se stal. Vysvětlit však jeho současné činy, počínaje nápomocí mému zrození a konče pokusem ostříhat mě dohola a pomazat mi hlavu petrolejem, přísně vzato nešlo. Má rodina byla zvyklá vnímat přicházející události jako cosi daného a nijak zvláště se po jejich příčinách nepídit, ale stačilo podívat se na věc z jiného zorného úhlu – a celý příběh mých vztahů s Druhým dědou se začínal jevit jako nadbytečný, jako

přívazek, jako vole či slepé střevo; klidně tu mohl žít a se mnou se vůbec nijak nesbližovat, k něčemu takovému ho žádné okolnosti nenutily. Cítil jsem, že cokoli živého, skutečný život ve vztazích Druhého dědy ke mně není; bylo v tom však něco jiného, bezejmenného, něco, co jsem pochopil až o dvě desetiletí později.

Tenkrát v dětství jsem pocítoval jen onu bezejmennou nevědomou sílu; v žádném případě jsem si nedokázal představit, že v hlavě mého Druhého dědy se rozvíjí jakýsi další život, v němž bylo mně vyhrazeno nejdůležitější místo, a on že tento život už s realitou nijak nespojuje. V jeho hlavě – a slepota mu v tomto případě šla jednoznačně na ruku – jsem už byl tím, kým si mě přál mít; to, jak se choval v reálném životě (a já toto chování považoval za jediné možné), bylo jen výřezem, částečným odrazem jeho vnitřního konstruktů.

Druhý děda mě k sobě opatrně přitahoval: prosil, abych mu právě já, kdykoli se naskytne možnost, byl při práci či na procházkách k ruce a ku pomoci, k čemuž mu mí rodiče požehnali. Já se stal nejen jeho průvodcem, já z donucení kráčel jeho cestami, pohyboval se po jeho oběžných dráhách. Jiným se mohlo zdát, že ho vedu, protože je slepý, ale ve skutečnosti on vedl mě; to jsme se třeba mohli vypravit na houby, já hledal hříby a křemenáče, Druhý děda nesl koš a houbaři, které jsme potkávali, nad tím dojatě posmrkávali a chválili mě, jak se o dědečka starám; já ale věděl, že slepý jsem já, kdežto Druhý děda vidí a naplňuje jakési vlastní záměry, jimž já nerozumím. Za horkého dne se mi v lese často na obličej přilepila pavučina a já měl dojem, že ta pavučina jsou zhmotnělé představy Druhého dědy, a tak jsem si ji stíral a oplachoval si tvář černou hnilobnou vodou z hlubokých jam, jen abych ty nitě na tvářích necítil; za časného soumraku (někdy jsme po lese bloudili velmi dlouho) se les měnil v nakupeninu stínů, mezi kmeny se rodily inkoustové studánky tmy a já se snad až uklidňoval, protože teď už jsem nemusel očekávat žádný podraz, a mizel i trýznivý pocit, že slunečný den je jen klam, že my dva spolu kráčíme jakýmsi jiným prostorem, který se až doposud jako světlý jen jevil. Ploužil jsem se za figurou, bělající se v soumraku, a věděl jsem, že přesně takhle (nic než tma, beztvarost a neviditelné doteky travin a větví) ve skutečnosti to všude kolem vypadá.

Můj věk mě Druhému dědovi vydával všanc: kdyby se stalo cokoli, věřili by samozřejmě jemu a ne mně. A Druhý děda rozhodně

nezůstal u toho, že by si ze mě jen udělal průvodce – on se mnou postupně zapřádal takovou zvláštní hru. Začala jednou u studny; šli jsme pro vodu, Druhý děda točil rumpálem, a já vodu naléval do kbelíků. „Jestli chceš, tak tě posadím do okovu a spustím tě dolů,“ řekl mi. „Ze studny je dokonce i za dne vidět hvězdy.“

Pohlédl jsem do studny. Bylo vedro a rojili se ovádi – před chvilkou kolem hnali stádo krav; všechno sálalo, zářilo a rozpalovalo se; svět svědíl jako rozškrábané hmyzí kousnutí, nabíhal na něm puchýř, svět byl jako spálený kopřivou, prášil a horce blyskotal – ale když jste otevřeli stříšku studny, jako byste se úplně bez přechodu ocitli na rubu tohoto rozpáleného světa.

Studniční voda mě odjakživa trochu děsila – měl jsem pocit, že se nedá pít, dokud chvilku nepostojí na světle a nezvykne si na vzduch a prostor. Na kbelíky pokládali poklice, které jsem já potajmu snímal, aby v sobě voda zbytečně nepodržela to, čím se nasýtíla v podzemí; rodiče mi jednou vylíčili, co jsou to podzemní vody, jak se hromadí, jak stékají po vodovzdorných vrstvách a vytvářejí podzemní řeky a jezera; otevřela se mi tak nová krajina, jiný svět, v němž jsou ukryta všechna tajemství koloběhu přírody, všechno, co bylo spláchnuto, odneseno a rozpuštěno, vše, co voda viděla průzračnými tuhými zřítelnicemi kapek; je tam opadané a zetlelé listí, sníh roztálený na jaře, i předvěčrejší déšť; pod přítomností se tam ocitá minulost, ubíhající svými vlastními cestami, a studniční voda ve kbelíku mi připadala jiná než ta z vodovodu – taková tužší, podobná rozechvělému slitku, jako by v ní bylo víc molekul. A teď mi Druhý děda navrhl, abych se tam spustil, do kulaté studniční šachty, do chladu věčrejší vody.

Bál jsem se ocitnout se zrovna tam, u vody, která ještě nezažila vyzdvižení vzhůru, u vody ještě podzemní a temné. A Druhý děda mi řekl: „Jestli nechceš dolů, tak se prostě napij, vždyť je horko.“ Pít vodu rovnou ze studny jsem měl zakázáno, abych se nenachladil, a tak návrh Druhého dědy vypadal jako takové chápavé gesto: Jen pij, pij, když to nikdo nevidí, teď se nemáš co bát; já ale věděl, že takovou vodu jsem ještě nikdy nepozřel.

U studny byl na řetízku upevněný malý plecháček. Druhý děda ho nabral plný a podal mi ho.

Netroufl jsem si odmítnout, ale zprvu jsem jen trochu usrkl; ledová voda mi spálila rty jako železo v zimě a Druhý děda mi začal

vyprávět, jak daleko na severu bývá voda i v létě tak ledová, že se člověku může zastavit srdce, že to ani není voda, ale zhmotnělý chlad. Pil jsem z hrnku a druhý děda čekal; pak nabral ještě jednou a napil se sám.

Od té doby, od téhle fráze o ledové vodě na severu, se mezi námi definitivně zrodily zvláštní vztahy, plné nedořečených vět, pauz a nejednou i vleklého napětí. Jako by si mě Druhý děda vybral za mladšího kamaráda, za chráněnce, a předem věděl, že z toho, co mi ve skrytých narážkách, zámlkách a hádankách naznačí, nebudu skoro nic chápat; mámila ho zřejmě právě má neschopnost porozumět a nutila ho k tomu, aby se mnou vedl dialog, v čase roztažený málem donekonečna.

Občas mi dával „napít z hrnku“: jako by mě zasvěcoval, a proto mi dopřával pár doušků minulosti, které jsem si ani neuměl hodnověrně představit, ani je zařadit do nějakého rozměrnějšího panorámatu. Druhý děda mi vykládal o polární noci, kdy lidé propadají šílenství, jemuž se dá uniknout jedině tak, že člověk odněkud vytáhne předem připravený, z časopisu vystřížený portrét jiného člověka – kvůli tomu, aby uviděl novou tvář; vyprávěl o horách, které jsou neustále zahaleny hustými mračky, takže za války tam často havarovala nepřátelská letadla; o tiplicích a dalším drobném hmyzu, co pronikne sebehustší moskytiérou, leze po tváři a po krku a pátrá po mrtvém mase. To všechno jako by bylo zvláště vybráno a přizpůsobeno mému věku – daleké kraje, dobrodružné příhody – ale čím déle Druhý děda vyprávěl, tím jasněji jsem cítil, že všechny ty příběhy nepředstavují víc než cípek plné obálky; Druhý děda pečlivě a neodvolatelně rozestavoval náhončí praporky a obracel mou pozornost potřebným směrem; jako by mi skicoval obrysy neznámého kontinentu, Atlantidy, která se nakonec na jeho pokyn vynoří, a postupně mě připravoval k tomu, abych mohl stanout na jejím povrchu.

Občas neříkal nic a jako by přestával pěstovat dojem, který jinak stavěl na odív, a byly to okamžiky jistého amoku. Rysy Druhého dědy se neměnily, ale pomíjela představa běžné každodennosti a oku se naskýtal pohled na zcela neznámého muže.

Mohlo se to stát kdekoli – v chodbičce předměstského vlaku, v čekárně u lékaře, v lese či u rybníka. Druhý děda, který věděl, že ho vidím, si najednou ohmatával tvář, přejížděl po klopě saka, naklonil

se, aby utáhl tkaničky na botách a sklouzl shora dolů po knoflících, jako by si chtěl prověřit, zda je vše řádně zapnuto a zavázáno. Kdyby ho přitom pozoroval někdo cizí, řekl by si, že je to běžný zvyk slepce, ale já věděl, že stačí minuta, a Druhý děda se otočí, postaví se tak, abych ho neviděl celého, zčásti se vtěsná mezi lidi, stromy nebo nábytek, zdánlivě jen tak mimoděk, na okamžik, na pár záběrů – a já ho najednou nepoznám, nepomůže ani oděv, ani místo, kde se to stane. Bude to neznámý z jiného času, zůstane najednou o dlouhá léta pozadu, ale pak se ukryje za náhodným kolemjdoucím a vrátí se do mého zorného pole, jako by tam, za paravánem cizích těl, znovu změnil podobu a prolétl časem zpět.

Zpovzdálí vypadal náš vztah jako přátelství starého muže a dítěte – to si mysleli všichni a vysvětlovali přízeň Druhého dědy vůči mé osobě jeho rezervovanými nářky na vlastní bezdětnost. Toto vysvětlení mě zavazovalo ještě víc: bylo jím také řečeno, že Druhý děda možná dřív, možná později, ale sejde do hrobu, a tak jsem ho neměl „zlobit“, „kazit mu náladu“, „zklamat ho“ či „dělat mu starosti“. Já samozřejmě věděl, že Druhý děda je zdravý jako řípa, a věděl to i zbytek rodiny, ale stejně z něj dělali bezmocného starce, jehož by každá silnější emoce mohla zabít – takhle to bylo pohodlnější, byl to báječný prostředek, jak můj život uvrhnout do stavu podřízenosti.

Výsledkem bylo, že Druhý děda svou nadvládu nade mnou ještě posílil; jakýkoli můj skutek i jakýkoli výrok se hodnotily podle toho, co to udělá s Druhým dědou. Pozoruhodné přitom je, že jinak ho nikdo zrovna v lásce neměl a vlastně i já sám jsem v okamžicích, kdy mi připadal zcela neškodný, uvažoval: proč ho nemůžu mít rád? To by mě přece před trvalým pocitem, že se mě někdo snaží opanovat, ochránilo, a pak bych možná jeho nadvládu přijal s radostí. Dokonce jsem se opravdu, s bezprostředností dítěte, pokoušel si ho zamilovat; zkoušel jsem ujasnit si mapu svého vnitřního ustrojení a najít v ní oblast, v níž se rodí to, co vytváří fyziologické pozadí lásky – lidské teplo a pocit otevřenosti, jako by se vám v srdci otevřela nějaká vrátka; pokoušel jsem se o to, ale sklidil jsem těžký neúspěch: milovat Druhého dědu nebylo možné.

Měl jsem dojem, že u nás doma v zásadě k Druhému dědovi nikdo nic necítil a všechny vztahy s ním byly spíš záležitostí rozumu než srdce; každému z toho zřejmě bylo stydno a myslel si, že to není

dědova, ale jeho vina, a seč mohl, snažil se Druhého dědu zahrnovat alespoň hraným citem: přece nebudeme ubližovat starému člověku, který si nic takového nezaslouží. Kdyby se rodina o tom všem jednou upřímně pobavila, tak by zjistila, že Druhého dědu neznámo proč nemá rád nikdo, a každý z nich by se nad tím sám zamyslel; jenže nic takového se nestalo, každý naopak iluzi o všeobecné oblíbenosti starce přinášel svou vlastní daň a rozhodně nepřepokládal, že ostatní se stejně jako on také tak jen tváří.

Dlouze jsem pak přemítal, proč nebylo možné si Druhého dědu oblíbit, a pochopil jsem, že v jeho blízkosti se láska a náklonnost zrodit nemohla. Chápeme-li zbabělost jako nejvyšší stupeň egoismu, pak byl Druhý děda zbabělec: dokázal předvádět opravdu nej-různější vlastnosti, třeba obětavost a schopnost se o jiné postarat, ale to všechno nakonec sloužilo jen jeho zbabělosti a snaze zůstat takovým, jaký byl. Proto se láska k tomuto člověku nekonala: on miloval sám sebe tak (a to nikoli citově, ale z potřeby vlastního sebe-uchování), až se zdálo, že k téhle lásce už není co přidat, že je i bez-tak přespřílišná; proto byly všechny jeho skutky proloženy slabou vrstvou strachu o sebe, obavou, že události by mohly poškodit jeho plány, narušit jeho záměry.

Pochopil jsem to už v dětství; často jsem se Druhého dědy ptal, zda bojoval, a on mi odpovídal, že ne, že ho do armády nevezali. Od jeho posluhovačky jsem ale věděl, že doma uchovává v krabici od bonbonů nějaké rády; řekl jsem si, že Druhý děda se musel za války dopouštět něčeho mlčenlivě krutého, že musel dělat něco, co se v knihách, filmech a skutečných příbězích nevyskytovalo; myslel jsem si, že filmoví a literární hrdinové zabíjeli nepřítel první ranou, tou, co známe z knižních stránek a filmových záběrů, ale že tu musí být ještě někdo, kdo zůstává mimo knihy a filmy, kdo Němcům přinášel skutečnou, smrtelnou smrt, a nemohl jsem se zbavit dojmu, že takový člověk, jeden z nemnoha, asi byl i Druhý děda.

Jenže pak jsme si jednou i s dalšími dětmi hráli se strejdou Váňou, který přišel ze vsi a jemuž se říkalo Železnej krk; v šiji, těsně vedle krční tepny, mu vězela střepina, již se nikdo neodvážil vyoperovat, a naší milovanou zábavou bylo věšet mu na krk malé magnety, které pak držely na živém těle. Strejda Váňa byl starý tankista, který za války musel uniknout z hořícího stroje, a teď se snažili držet ho od dětí dál, protože jeho tvář a hlavu soužila těžká nemoc: kapkovité

výrůstky, připomínající maso kohoutího hřebínku, nepotaženého kůži, samá drobná céva; vypadalo to, jako by se jeho tvář začala rozpouštět, potom tkáň ustydla v těch kapkách, co visely na tenkých masitých nožkách a odpudivé byly hlavně tím, že obnažovaly (a to ve tváři!) rub těla, stejně živoucí jako kohoutí hřebínek.

My děti jsme se ho ale nebály a neštítily se ho – strejda Váňa Železnej krk nám připadal jako jediný z lidí, jež jsme znali, komu se za války přihodilo něco podstatného; věděli jsme, že bojoval, a taky jsme to viděly. Jistě, děti se mrzákům a těžce nemocným vyhýbají a nevědomky tak v sobě uchovávají důvěru v život a v budoucnost; strejda Váňa byl ale tak zrůdný, že už to začínalo vypadat spíš jako karikatura na zrůdnost – zkáza obličeje dospěla tak daleko, že oko už to nebolelo.

A pak – strejda Váňa nepotřeboval ani lítost, ani soucit; on ve svém těle nosil dávnou, odloženou smrt z roku čtyřiačtyřicátého, která čtyři jeho kamarády zahubila; u něj k ní zbývalo několik milimetrů, o něž střepinu zadržovala tkáň, ale střepina tělem pomalíčku plula dál, asi jako kontinenty, blížila se k tepně a pro strejdu Váňu tak stále ještě trval výbuch, který zasáhl jeho tank – odnesl si v sobě palebnou dráhu střepiny a dál na té dráze žil.

Jiný člověk, který by se zachránil před smrtí a pak ho takto znetvořila nemoc, by z toho zřejmě vytěžil nějakou spásnou filozofii, v níž by se nemoc vykládala jako daň za záchranu života; jenže strejda Váňa, velitel plamenometného tanku, který podpaloval německé polní úkryty, kulometná hnízda a zákopy i s vojáky, bojiště vymetal plamenem, plamenem trestal nepřítel – a to byl před válkou velitelem hasičské jednotky – tak tento strejda Váňa ve své venkovské chalupě ani nesundal zrcadlo. Zřejmě ve všem tom plameni zmizely veškeré jeho představy o míře a o proporcích, o kráse a ohavnosti; zbylo jen jedno – že člověk není maso, i když častěji viděl lidi shořelé než živé, ale duch svobody v něm vanul lehce a volně.

A s námi si strejda Váňa hrál: naučil nás dělat chůdy (tak, že k dlouhým tyčím se po straně přibily špalíky pro nohy), my jsme kolem něj na těch dřevěných nohách přecházeli, kopali jsme do míče a on pořád krk natahoval tak, aby přilepený magnet visel dolů a přitom neupadl. Během hry k nám došel Druhý děda, který mě hledal, a strejda Váňa ho pozdravil. A podle toho, jak Druhý děda na pozdrav odpověděl, jak se mě zeptal, jestli se vrátím brzy, jsem najednou

pochoopil, že se bojí; Druhý děda se bál, že ke strejdovi Váňovi příliš přilnu, že se nevrátím, že využiju jeho slepoty a uniknu. Ten dětský, urážlivý strach dospělého člověka hned vedle nezištné přívětivosti strejdy Váni byl tak zjevný, že jsem víceméně jen citem poznal, že Druhý děda skutečně nebojoval a že patří k docela jiné lidské rase než strejda Váňa.

Dost mě ohromilo, že strejda Váňa byl nemocný a že jeho život provázela zrůdnost, kdežto Druhého dědu poznamenala jen úhledná slepota; najednou jsem nahlédl, a zase jen podvědomě, že tvář strejdy Váni, posetá masitými kapkami, by měla patřit Druhému dědovi, kdežto čistá a nedotčená tvář Druhého dědy strejdovi Váňovi.

Tehdy jsem se skálopevně rozhodl odhalit minulost Druhého dědy. A taky se mi zdálo, že každý dospělý v našem domě je v hloubi duše rád, že Druhý děda je takový tajnůstkář a že nějaké myslitelné představy o jeho minulosti zůstávají nepotvrzeny.

Dobu, o níž by Druhý děda mohl promluvit, se dospělí snažili ne-li z paměti vytěsnit, pak ji tedy alespoň učinit stravitelnou pro soukromé vzpomínky. Sekali ji na drobné útržkovité střípky jednotlivých vjemů, na osobní prožitky, třeba jaká byla klouzačka ve strži, dnes již zasypané; jaké ořechy, všechny s plesnivými a seschlými jádry, jednou koupili na trhu, jak bledý a vodou rozředěný inkoust se ve škole naléval do kalamářů, takže učitelka pak hartusila, že v sešitech se nedá nic přečíst. Takováhle minulost byla jako klíče, peněženka a osobní doklady, které se před odchodem z domova dají rozestrkat po různých kapsách – každý si snaživě ošetřoval a pěstoval záhonek osobní paměti, ale nikdo si zdánlivě nic nepamatoval opravdu za všechny.

Vnitřně jsem se soustředil a uvědomil si, že spojit jejich osobní vzpomínky na minulost v něco obecnějšího nedokážu; vzpomínali na příbuzné, na mládí, ale to vše bylo velmi úzké, velmi těsné, asi jako pokoje na sídlištích z šedesátých a sedmdesátých let, která vyrostla na pustých periferních pláních, na nichž nikdo nedokázal přemoci neustále vířící hliněný prach a lebedu; stály tu nové domy, v těch začal nový život, navzájem oddělený tenkými příčkami panelových stěn, a všichni se naučili žít tiše – a jak taky jinak, když u sousedů bylo slyšet každé zakašlání – tiše a každý zvlášť, žít, jako žijí ti, kdož si nečekaně zachránili život a jsou ohromeni tím, že se jim to povedlo, a takto vzniklé samotářství si uchovávají už navždycky.